МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту
(найменування кафедри)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
_____
(підпис)
«____» _____2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
(шифр та найменування спеціальності)

за освітньою програмою «Облік, аудит і податковий консалтинг»
(назва освітньої програми)

на тему: «Особливості проведення аудиту фінансової звітності підприємств суспільного інтересу на прикладі АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»
(назва теми)

Виконавець:

Студентка ФМОІТ

Посмітна Вероніка Костянтинівна _____
(Прізвище, і'мя, по-батькові) /підпис/

Науковий керівник:

Д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Лоханова Наталія Олексіївна _____
(Прізвище, і'мя, по-батькові) /підпис/

ОДЕСА-2025

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ 5
1.1. Загальні вимоги і теоретичні аспекти проведення аудиту підприємств суспільного інтересу 5
1.2. Особливості складання аудиторської документації в процесі перевірки 24
1.3. Огляд та порівняльна характеристика програмного забезпечення, яке може бути використано в процесі проведення аудиту фінансової звітності ПСІ 29
РОЗДІЛ 2. ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ НА ПРИКЛАДІ АТ «ПОЛТАВСЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ» 36
2.1. Загальна характеристика АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» 36
2.2. Практичні аспекти проведення аудиту фінансової звітності АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» 39
2.3. Порядок складання робочої документації аудитора під час проведення аудиту фінансової звітності 49
2.4. Практичні засади складання Аудиторського звіту на прикладі АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» 55
РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНІ ПРОЦЕДУРИ В ПРОЦЕСІ АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ 61
3.1. Види аналітичних процедур в аудиті 61
3.2. Аналіз показників Звіту про фінансовий стан АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» 64
3.3 Аналіз показників Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» 74
3.4. Особливості оцінки безперервності діяльності під час проведення аудиту ПСІ 88
ВИСНОВКИ 97
Список використаних джерел: 102

ВСТУП

Актуальність теми. Після підписання внесення змін до Закону України «Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність» № 2258-VIII та вступу даних змін у дію в кінці 2017 року в нашій державі суттєво зазнали змін правові засади провадження та надання аудиторських послуг, послуг щодо надання впевненості у фінансовій звітності, і саме тому змінився порядок та процес проведення аудиту всіх груп підприємств. [27]

З 2017 в обіг ввівся термін «підприємства, що становлять суспільний інтерес» (або підприємства суспільного інтересу) та обов'язковий аудит. Також відповідно до змін підприємства, які потрапляють під перелік критерій ПСІ, зобов'язані проходити щорічний обов'язковий аудит, тобто їх звітність потрапляє щороку під перевірку та після неї оприлюднюється на їх сайті або в іншому відкритому джерелі разом з аудиторським висновком. [27]

Звіт аудитора потрібен кожному ПСІ задля здачі своєї фінансової звітності до податкових органів, банкам, інвесторам та іншим внутрішнім і зовнішнім користувачам.

Саме тому проведення дослідження та аналізу особливостей проведення аудиту підприємств суспільного інтересу є досить актуальним питанням.

Мета дослідження - дослідження та систематизація методичних та організаційних підходів щодо проведення аудиту підприємств суспільного інтересу на підставі проведеного ознайомлення з результатами аудиторської перевірки фінансової звітності ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат».

Серед **завдань** даної роботи можна виділити наступні:

- ознайомлення з нормативним та методологічним регулюванням процесу надання послуг щодо впевненості у фінансовій звітності підприємств суспільного інтересу з боку аудиторських компаній;

- здійснення огляду методики проведення аудиту фінансової звітності підприємств суспільного інтересу;

- огляд, аналіз та порівняння переваг та недоліків програмних продуктів, які використовуються при проведенні перевірок звітності ПСІ;

- дослідження практичних питань надання послуг проведення аудиту підприємств суспільного інтересу.

Об'єктом дослідження є процес надання аудиторських послуг, а саме проведення аудиту ТОВ «БейкерТіллі Україна» фінансової звітності підприємства суспільного інтересу на прикладі ПрАТ«Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат».

Предметом дослідження є методичні і практичні засади проведення аудиту фінансової звітності підприємства суспільного інтересу на прикладі АТ«Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат».

Методи дослідження. Під час написання даної наукової роботи було використано такі методи наукових досліджень, як горизонтальний та вертикальний аналіз, методи індукції та дедукції, системний підхід, огляд літературних джерел, методи тестування, опитування, коефіцієнтно-динамічний аналіз, графічні методи тощо.

За інформаційну базу дослідження взято «Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг», видання 2016-2017 року [23]; Міжнародні стандарти фінансової звітності, Закони України, Податковий Кодекс України, інші нормативні і правові акти з питань бухгалтерського обліку і аудиту; фінансова звітність і облікові дані АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», що не є комерційною таємницею та офіційно оприлюднені, відповідно до вимог діючого законодавства України, тобто були взяті з доступу відкритих джерел.

Структура та обсяг роботи. Дана магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків та наданих рекомендацій, списку використаної літератури і додатків. Основна суть роботи викладена на 101 сторінці тексту.

Список використаної літератури складається з 32 використаних джерел. Під час дослідження зроблено 13 таблиць, 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

1.1. Загальні вимоги і теоретичні аспекти проведення аудиту підприємств суспільного інтересу

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» обов'язковому аудиту підлягають підприємства суспільного інтересу, які, що більше, зобов'язані надавати у відкритий доступ або оприлюднювати власну річну фінансову звітність та річну консолідовану фінансову звітність разом з висновком аудитора на своїй веб-сторінці до 30 квітня, з виключенням у вигляді не емітентів цінних паперів, які можуть це зробити до 1 червня наступного за звітним року.[27]

Пропоную детальніше розібратися у понятті ПСІ та зацікавленості держави у їх щорічній обов'язковій перевірці відповідними фахівцями.

До підприємств, що становлять суспільний інтерес належать:

- підприємства - емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію
- банки
- страховики
- недержавні пенсійні фонди
- великі підприємства
- інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) .[27]

Простими словами, ПСІ – це такі підприємства, діяльність яких є значною та важливою для суспільства та держави. Також варто зазначити, що вищенаведеним категоріям підприємств варто готувати та подавати свою фінансову звітність за Міжнародними стандартами фінансової звітності та бухгалтерського обліку.

У відповідності до вимог Закону України № 2258 «Про аудит фінансової звітності і аудиторську діяльність в Україні» з урахуванням вимог Міжнародних стандартів аудиту обов'язковий аудит характеризується наступним чином:

Завдання з обов'язкового аудиту фінансової звітності полягає у наданні високого рівня впевненості щодо достовірності та коректності фінансової інформації підприємства. Таке завдання виконується аудиторами чи аудиторськими фірмами відповідно до вимог чинного законодавства та Міжнародних стандартів аудиту. У межах цього процесу перевіряється повний комплект фінансової або консолідованої фінансової звітності з метою формування незалежного професійного висновку про те, чи відповідає вона у всіх суттєвих аспектах положенням Міжнародних стандартів фінансової звітності або національним П(С)БО та вимогам законодавства України. [28].

Також слід зазначити, що надавати послуги обов'язкового аудиту звітності відповідних підприємств можуть виключно суб'єкти аудиторської діяльності, які включені до розділу IV «Суб'єкти аудиторської діяльності, які мають право проводити обов'язковий аудит фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес». Що більше, підприємства суспільного інтересу мають надсилати повідомлення до НКЦПФР(Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку) з інформацією про обрання суб'єкта господарювання для проведення перевірки.

Далі розберемо основні методичні моменти проведення аудиту фінансової звітності на прикладі підприємств суспільного інтересу.

Під час аудиту фінансової звітності підприємств суспільного інтересу виконується ціла низка процедур, які передбачені Міжнародними стандартами аудиту.

ТОВ «БЕЙКЕР ТІЛЛІ УКРАЇНА» у своїй роботі застосовує універсальну аудиторську методологію Global Focus, яка забезпечує сучасний і якісний підхід до оцінювання ризиків та проведення аудиторських процедур. Global Focus — це комплексне, зручне у використанні програмне середовище та методологічна база, створені Baker Tilly International спільно з CaseWare International, Inc. Її застосування

дозволяє інтегрувати інноваційні технології в аудиторський процес і оперативно адаптуватися до динамічних змін у сфері надання впевненості. На рис. 1.1.1 показано узагальнений ризик-орієнтований процес проведення аудиту підприємств.

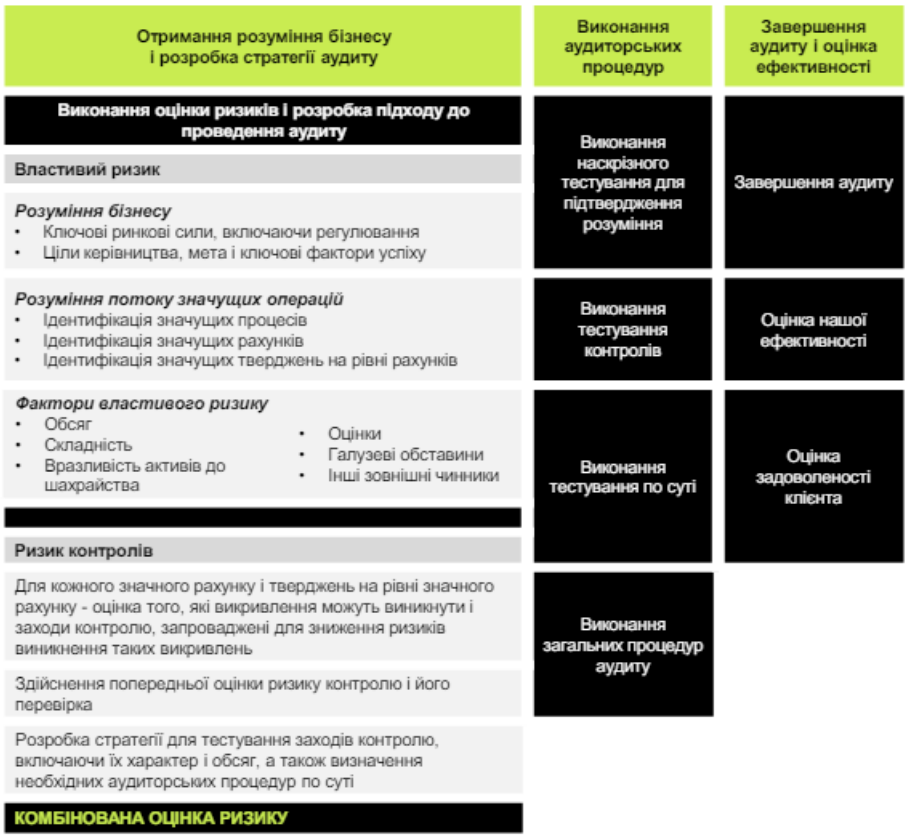

Рис. 1.1. Узагальнений процес проведення аудиту ТОВ «Бейкер Тіллі Україна»

У цілому процес аудиторської перевірки можна поділити на наступні стадії:

1. Етап планування.

Етап планування є фундаментальною стадією аудиту, яка визначає логіку, масштаб і спрямованість усієї подальшої роботи аудитора. Мета планування — отримати достатнє розуміння підприємства та його середовища, ідентифікувати ключові ризики суттєвих викривлень у фінансовій звітності, встановити матеріальність і сформулювати програму аудиторських процедур, яка забезпечить отримання адекватних і доречних аудиторських доказів. На цьому етапі аудитори проводять попередній ризико-орієнтований аналіз: вивчають галузеві умови, макроекономічне середовище, організаційну структуру підприємства, основні напрями його діяльності, джерела доходів та витрат, структуру активів і пасивів. Одночасно здійснюється оцінка корпоративного управління, політик обліку,

значущих договорів і подій, які могли б вплинути на показники звітності (наприклад, великі інвестиційні проекти, реструктуризація, судові спори).

Ключовими складовими планування є визначення рівня матеріальності на рівні фінансової звітності в цілому та на рівні конкретних статей, встановлення критеріїв суттєвості для прийняття рішень, розробка стратегії аудиту (наприклад, наскрізний підхід versus деталізований) та підготовка детальної програми аудиторських процедур. У межах оцінки ризиків аудитори аналізують внутрішній контроль підприємства: визначають відповідні контрольні процедури, оцінюють їх розробленість і ефективність, вирішують, чи можна покладатися на ці контролі у процесі скорочення обсягу тестування по суті. Планування також включає визначення кадрового складу аудиторської групи, розподіл відповідальностей, часові рамки робіт, бюджетні обмеження, а також питання незалежності та етичних вимог.

Результатом етапу планування є формалізований план або програма аудиту, яка фіксує обсяг процедур, методи та критерії оцінки ризиків, а також очікувані контрольні точки для проміжного аналізу. Якісно проведене планування підвищує ефективність і економічність аудиту, знижує імовірність пропущених значущих викривлень і забезпечує основу для обґрунтованого формулювання аудиторської думки наприкінці перевірки.

2. Етап виконання завдання/проведення усіх необхідних процедур (безпосередньо виконань процедур по суті).

Етап виконання, або етап процедур по суті, є серцем аудиторської діяльності, на якому збираються, оцінюються та документуються аудиторські докази, що підтверджують або спростовують достовірність показників фінансової звітності. На цьому етапі аудитори реалізують програму, розроблену на етапі планування, але водночас постійно коригують обсяг і методи застосування процедур залежно від отриманих доказів та виявлених ризиків. Роботи включають тестування контролів (якщо аудитори вирішили покладатися на внутрішній контроль), виконання аналітичних процедур, вибіркові перевірки первинних документів, підтвердження залишків дебіторської та кредиторської заборгованостей, інвентаризацію активів, перевірку наявності і оцінки запасів, підтвердження наявності та умов договорів щодо

нематеріальних активів, перевірку коректності нарахувань заробітної плати, податків та резервів.

Особливу увагу під час виконання слід приділяти отриманню надійних, незалежних і перевірених доказів: зовнішні підтвердження (письмові відповіді банків, постачальників, покупців), документи з підписами та печатками, оригінали господарських договорів, первинні касові документи, протокол інвентаризації тощо. Аналітичні процедури на цій стадії застосовуються як інструмент як для виявлення незвичних відхилень (сигналів про можливі викривлення), так і для перевірки співвідношень між показниками; вони допомагають сформувати сумніви або додаткову впевненість у достовірності окремих статей. Аудиторська вибірка повинна бути обґрунтована з позиції ризику та матеріальності: ступінь вибіркового тестування коригується залежно від оцінки ймовірності та величини можливого викривлення.

Паралельно з виконанням процедур відбувається документування робіт у робочих документах: фіксація застосованих процедур, отриманих доказів, висновків щодо кожної ділянки та обґрунтування суджень аудиторської групи. Важливою складовою є виконання професійного скептицизму: аудитори повинні критично оцінювати отримані дані, враховувати потенційні упередження керівництва, ретельно перевіряти будь-які розбіжності і звертати увагу на ознаки шахрайства чи умисних викривлень. У разі виявлення значних невідповідностей або сумнівних фактів аудитори повинні провести додаткові процедури, можливо — переоцінити ризики та скоригувати план робіт.

Крім того, на етапі виконання здійснюються спеціалізовані процедури, пов’язані з оцінкою довгострокових ризиків: тестування оцінок корисності активів, імпейрмент-аналіз, тестування резервів та оцінок умовних зобов’язань, перевірка правильності застосування облікових політик відповідно до національних або міжнародних стандартів. У разі виявлення подій після звітної дати аудитори оцінюють їхній вплив на фінансову звітність і, за потреби, вимагають від керівництва внесення коригувань або розкриття інформації у звітності.

3. Етап завершення перевірки і складання аудиторського висновку.

Етап завершення спрямований на синтез усіх отриманих доказів, остаточну оцінку їх достатності та доречності, і формування аудиторської думки щодо достовірності фінансової звітності в цілому. На цій стадії аудитори виконують підсумкові процедури контролю якості: перевіряють повноту робочої документації, зіставляють підсумкові залишки з обліковими даними, узагальнюють виявлені викривлення, оцінюють їхню сукупну суттєвість і вплив на фінансову звітність, а також аналізують, чи були виконані всі заплановані процедури або чи є потреба у додаткових перевірках. Окрему увагу приділяють оцінці подій після дати балансу — чи виникли такі події, що вимагають коригувань або розкриттів, а також перевіряють, чи у фінансовій звітності адекватно відображено інформацію про суттєві невизначеності (зокрема, щодо принципу безперервності діяльності).

Після завершального аналізу формується аудиторський висновок — документ, що містить думку аудитора про те, чи представляє фінансова звітність справедливо, в усіх суттєвих аспектах, фінансовий стан та результати діяльності згідно з обраними стандартами обліку. Формулювання думки може бути без застережень (негативне повідомлення про суттєві викривлення відсутнє), з відмовою від висловлення думки (у випадку серйозних обмежень у доказах), з застереженням (коли є окремі суттєві, але не сукупно критичні викривлення) або негативною думкою (коли викривлення виявлені як суттєві і впливають на звітність в цілому). Крім цього, аудитор повинен оформити супровідні повідомлення для управління та органів нагляду (за потреби), повідомити про виявлені значні внутрішні контрольні слабкості та рекомендації щодо їх усунення, а також підготувати лист керівництву (management letter) із коментарями щодо вдосконалення внутрішніх процедур.

Завершальна стадія також передбачає дотримання процедур забезпечення якості: внутрішній перегляд робочих документів провідним аудитором або керівництвом аудиторської фірми, підтвердження дотримання етичних вимог і незалежності, а також документальне оформлення всіх ключових рішень та обґрунтувань. Після підписання висновку аудит завершується передачею звіту замовнику і, у випадках установлено законом або регулятором, — оприлюдненням у встановлених формах. Усе це має бути супроводжено планом дій щодо подальших

кроків керівництва підприємства та можливих додаткових процедур аудиторського нагляду у разі виявлення суттєвих ризиків.

Однак варто зазначити, що спершу слідує так звана переддоговірна стадія, тобто процес до укладання договору та власне його підписання. В цей період фахівці з надання впевненості знайомляться з потенційним Клієнтом, іноді надсилають листа-пропозицію про проведення аудиту, та обов'язково роблять наступне:

- оцінюють чи будуть дотримуватись вимоги незалежності та професійної етики аудиторів, тобто перевіряють Клієнта та працівників на можливі зв'язки
- аналізують власні можливості, досвід та компетентність у сфері діяльності потенційного Клієнта задля надання якісних послуг
- перевіряють власний графік на достатню кількість часу, достатність людських та технічних ресурсів
- перевіряють дотримання вимог ЗУ «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»
- інше

Перед безпосереднім укладенням договору на проведення аудиторської перевірки однією з ключових процедур є оформлення та документальне підтвердження незалежності аудиторської групи. Згідно з вимогами Міжнародного стандарту контролю якості МСКЗЯ 1 (а з 2022 року – МСКЗЯ 1 (IAASB) про управління якістю) та етичних вимог Міжнародного кодексу етики для професійних бухгалтерів (включно з положеннями щодо незалежності при аудиті фінансової звітності), аудитор має бути вільним від будь-яких прямих або опосередкованих впливів, що здатні викривити професійне судження. З цією метою кожен член аудиторської команди заповнює та підписує Декларацію незалежності, в якій підтверджує відсутність фінансових, трудових, родинних чи інших зв'язків з підприємством-клієнтом. Аудитор також самостійно оцінює потенційні загрози незалежності (самооцінювання, власний інтерес, адвокація, тиск тощо) та рівень необхідних заходів для їх усунення або пом'якшення. Лише після отримання позитивного підтвердження від усіх учасників команди аудиторська фірма може

прийняти завдання до виконання. У практиці великих міжнародних аудиторських організацій дана процедура доповнюється спеціальними опитувальниками професійної спроможності, які забезпечують відповідність аудиторів вимогам до кваліфікації та досвіду згідно із МСА 220 «Контроль якості аудиту фінансової звітності». Такі опитувальники дозволяють оцінити знання команди у сфері діяльності клієнта, здатність працювати з ризиковими операціями, а також наявність технічних навичок роботи із сучасними методами аудиту (включно із застосуванням аналітичних програм і вибіркових процедур).

Результати досягнутих домовленостей формалізуються в договорі на надання аудиторських послуг та Листі-погодженні. Договір має юридично-правовий характер і регламентує взаємовідносини сторін, тоді як Лист-погодження деталізує відповідальність аудитора та керівництва підприємства, обмеження обсягу перевірки, форму і зміст майбутнього аудиторського висновку.

З моменту підписання цих документів аудиторський ангажемент вважається офіційно розпочатим.

У договорі обов’язково мають бути зазначені наступні питання:

- предмет договору
- терміни, період та графік виконання робіт з надання впевненості
- зобов’язання сторін
- відповідальність замовника та виконавця, в даному випадку аудиторської компанії
- вартість, умови та порядок оплати
- форс-мажорні обставини
- термін дії договору
- інші умови.

Як правило, вибір аудитора для підприємств суспільного інтересу відбувається через тендер за допомогою сайту майданчику купівлі-продажу Prozorro.

На першій стадії проведення аудиту здійснюється планування перевірки, за якого виконуються процедури, склад і зміст яких передбачено вимогами МСА 240, 260, 265, 300, 315, 320, 450. Воно виконується задля визначення найважливіших

напрямів перевірки, оцінки ризиків, оцінки суттєвості та виділення проблемних ділянок діяльності та звітності, і потребують більш детальних процедур. Планування проводиться за дотримання принципів комплексності для взаємозв'язку усіх етапів та стадій аудиту, безперервності, мобілізації, тобто застосування найбільш ефективних процедур та оптимальності, тобто можлива розробка декількох планів та стратегій аудиту з подальшим вибором найбільш оптимального.

План аудиту більш детальний, ніж загальна стратегія аудиту і включає до свого складу характеристику, розмір та графік процедур, які мають бути виконані. На рис 1.1.2 систематизовано послідовність даної стадії. Оскільки аудит відбувається на основі ризик-орієнтованого підходу, то на етапі планування мають бути визначені та оцінені усі ризики діяльності Клієнта, його управління, системи обліку, внутрішнього контролю та інших систем.

Рис.1.1.2 Послідовність етапу планування аудиту

Для оцінки ризиків здійснюються наступні процедури:

- надсилаються листи-запити, опитувальники щодо ризиків шахрайства, роботи ІТ-систем, системи внутрішньої безпеки, принципу безперервності діяльності підприємства, роботи фінансового, податкового відділу, відділу кадрів
- проводиться опитування управлінського персоналу, іноді у вигляді інтерв'ю або телефонної розмови
- запитуються зовнішні підтвердження банківських залишків, залишків дебіторської/кредиторської заборгованостей
- відбувається тестування системи контролю, тобто проводяться тести контролей або ж тести деталей за умови, що є сумніви щодо ефективності роботи системи контролю

Усі вищенаведені процедури здійснюються задля того, щоб здійснити оцінку, наскільки ефективно налагоджена система внутрішнього контролю підприємства, щоб зрозуміти, чи можна на неї покладатись. Оскільки від рівня довіри до системи внутрішнього контролю багато в чому залежить в подальшому обсяг аудиторських процедур, що має бути виконано аудитором.

Після визначення ризикових ділянок, саме на них буде зосереджена основна увага при проведенні процедур по суті.

Аудитори постійно стикаються з ризиками, адже завжди є ймовірність, що він/вона може пропустити, не ідентифікувати помилку або відхилення, тощо. Оскільки вже торкнулись теми ризиків, то варто зазначити про поняття аудиторського ризику та його складових.

Оскільки Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» не містить чіткого поняття ризику аудитора, то спробуємо охарактеризувати простими словами дане визначення. Аудиторський ризик – це так звана небезпека, що фахівець з аудиторської діяльності висловить невідповідну думку у випадку, якщо фінансова звітність містить істотні викривлення. Основним орієнтиром на цій стадії є застосування вимог МСА 315 (оновленого), де містяться чіткі норми відносно того, як має бути виконана робота стосовно виявлення ризиків суттєвого викривлення, а також які підходи до їх оцінки можуть бути застосовані.

МСА 200 пропонує наступну модель для обчислення даного ризику:

$$\mathbf{АР = РСВ \cdot РН} \qquad \mathbf{(1.1)}$$

Де АР – аудиторський ризик (Audit risk);

РСВ – ризик суттєвого викривлення (Risk of material misstatement);

РН – ризик невиявлення (Detection risk).

Також існує модель, запропонована Американським інститутом дипломованих суспільних бухгалтерів (AICPA):

АР = НР × РК × РН,де:

АР – аудиторський ризик (Audit risk);

НР – невід’ємний ризик (Inherent risk);

РК – ризик контролю (Control risk);

РН – ризик невиявлення (Detection risk).

Детальніше про кожну складову аудиторського ризику наведемо в табл.1.1.

Таблиця 1.1

Елементи аудиторського ризику

Елемент	Визначення	Застосування
1	2	3
Невід'ємний ризик (НР) в контексті МСА 315 (переглянутий у 2019 році)	Вразливість твердження щодо класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації до викривлення, яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, перед тим, як брати до уваги будь-які відповідні заходи контролю.	Під час оцінювання НР аудитор повинен покладатися на своє професійне судження для визначення значимості поєднання вірогідності і величини викривлення в рамках діапазону значень НР- від більш низького значення до більш високого. При оцінці вірогідності викривлення аудитор оцінює вірогідність того, що викривлення наявне, виходячи із оцінки факторів НР. В МСА 315 в Додатку 2 наведено приклади подій та обставин, які можуть свідчити про наявність НР. Будь-які методики або правила визначення величини НР відсутні, тому більшість аудиторів, навіть за найсприятливіших обставин, встановлюють НР на рівні, значно вищому. При визначенні рівня НР не враховуються система внутрішнього контролю та системи бухгалтерського обліку, оскільки це окремий елемент аудиторського ризику.
Ризик заходів контролю (РК) в контексті МСА 315 (переглянутий у 2019 році)	Ризик того, що викривлення, яке може трапитися у твердженні щодо класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації і може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, не буде своєчасно попереджене або виявлено та виправлене заходом внутрішнього контролю суб'єкта господарювання.	Ризик того, що викривлення, яке може трапитися у твердженні щодо класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації і може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, не буде своєчасно попереджене або виявлено та виправлене заходом внутрішнього контролю суб'єкта господарювання. Аудитор формує процедури оцінювання ризиків, спираючись на професійне судження та попередній аналіз того, як на підприємстві організовані та працюють контрольні заходи

Продовження табл.1.1

1	2	3
		у межах системи внутрішнього контролю. Водночас слід розуміти, що навіть добре спроєктовані й належно функціонуючі елементи контролю не здатні повністю усунути ймовірність суттєвих помилок у фінансовій звітності. Це зумовлено природними обмеженнями будь-якої системи внутрішнього контролю. До таких обмежень належать, зокрема, ризики випадкових людських помилок, неправильного розуміння інформації, а також можливість свідомого обходу контрольних механізмів через змову працівників або втручання керівництва, яке може ігнорувати встановлені процедури.
Ризик не виявлення (РН)	Ризик того, що процедури, виконані аудитором для зменшення аудиторського ризику до допустимо низького рівня, не дадуть можливості виявити викривлення, що існує та може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями	Ризик пов’язаний із характером, часом та обсягом процедур, які визначає аудитор для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня. РН обернено пропорційний РСВ, тому він є функцією ефективності аудиторської процедури у відповідь на оцінені ризики та її застосування аудитором.

Джерело: Розроблено автором на підставі джерела 15

У процесі проведення аудиту одним із ключових завдань аудитора є забезпечення максимально можливого зниження аудиторського ризику, тобто ризику висловлення неправильної аудиторської думки за результатами перевірки фінансової звітності. Аудиторський ризик розглядається як ймовірність того, що фінансова звітність може містити суттєві викривлення, які не будуть виявлені під час аудиторської перевірки, та, відповідно, аудитор підтвердить її достовірність. Саме тому аудитор зобов’язаний організувати перевірку так, щоб отримані докази були достатніми за кількістю та доречними за змістом для формування обґрунтованого професійного висновку.

Визначення обсягу інформації, підбір необхідних документів і процедур, а також прийняття рішення щодо глибини та інтенсивності аудиторських тестів

здійснюється на основі професійного досвіду та професійного судження аудитора. Це положення відповідає вимогам МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до МСА», який наголошує, що аудитор повинен застосовувати професійну обачність та скептицизм на всіх етапах перевірки. Важливим чинником цього процесу є визначення рівня суттєвості — кількісного або якісного критерію, який дозволяє аудитору оцінити, які викривлення у фінансовій звітності можуть вплинути на економічні рішення користувачів.

Рівень суттєвості безпосередньо пов’язаний із рівнем аудиторського ризику, і між цими величинами існує обернена залежність. Чим вищий прийнятий аудитором рівень суттєвості, тим менша ймовірність виявлення незначних викривлень, що, у свою чергу, знижує загальний рівень аудиторського ризику. І навпаки — встановлення низького рівня суттєвості вимагає розширення обсягу перевірки, застосування більшої кількості аудиторських процедур та отримання більш глибоких доказів, що сприяє підвищенню надійності висловленої аудиторської думки. Таким чином, оптимальне визначення взаємозв’язку між суттєвістю та аудиторським ризиком є важливою складовою ефективного та економічно обґрунтованого аудиту.

Далі після визначення ризикових ділянок, проводиться розрахунок суттєвості, який як правило оформлюється в окремому робочому документі, який має містити чітко визначений і обґрунтований підхід до того, за якою методикою відбувається розрахунок суттєвості, зазначається загальна і спеціальна суттєвість(якщо використовується під час аудиту, оскільки трапляється досить рідко).

У МСА немає чіткого підходу до визначення суттєвості, оскільки є професійним судженням та оцінкою аудитора, яка залежить від багатьох факторів. Як правило, загальна суттєвість встановлюється у відсотках до контрольних показників звітності. Зазвичай даний процес складається з таких трьох ключових кроків:

- вибір відповідного показника;
- визначення рівня (як правило, відсотка) цього показника;
- обґрунтування вибору (тобто пояснення, судження аудитора).

МСА 320 наводить ряд показників - прикладів, які можна використовувати при розрахунку суттєвості. Серед них наступні:

- прибуток до оподаткування або скоригований прибуток до оподаткування;
- загальний дохід або загальні витрати;
- загальний прибуток;
- сукупний капітал;
- чисті активи. [16]

Існує так зване правило суттєвості: чим вище рівень ризику, тим нижчим має бути показник суттєвості виконання аудиторських процедур.

Визначені показники загальної суттєвості і суттєвості виконання фіксуються в Листі керівництву на стадії планування аудиту і доводяться до відома менеджменту або керівництва підприємства, яке перевіряється. Надалі суттєвість виконання зазначається в усіх робочих документах аудитора, що є основою процесу перевірки.

На стадії планування також складаються такі робочі документи, як Стратегія аудиту, План аудиту і Програма аудиту. Основна відмінність даних файлів в тому, що стратегія аудиту містить ключові аспекти перевірки в той час, як план – більш детальний перелік процедур, які планується здійснити, а ось в програмах перевірки зазначаються заплановані аудиторські процедури, які у певній послідовності виконуються, із зазначенням дати і імен їх виконавців.

В свою чергу, в загальному плані перевірки мають зазначатись обсяги, графік, порядок та послідовність процедур фахівців з надання послуг впевненості у фінансовій звітності. Варто зазначити, що загальний план аудиту має бути досить детальним задля використання керівництвом у подальшому проведенні аудиту. Під час складання загального плану аудиту до уваги беруть результати по попередніх досліджень.

Форма та зміст загального плану, як правило, є довільними, тобто аудитори самостійно можуть розробляти його зміст та струткутру, які можуть змінюватися в залежності від розмірів досліджуваного підприємства, особливості та специфіки діяльності Клієнта, його характеристики бізнесу, складності перевірки та конкретних методик, які використовуються аудиторами. В загальному плані зазвичай вказується відповідальність аудиторів за етапами процесу перевірки.

Відповідно до МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності» програма аудиту має бути розроблена та документально оформлена, в якій зазначається часові рамки та обсяг запланованих аудиторських процедур. На нашу думку, вона є пакетом інструкцій для членів команди, які виконують власне перевірку, а також засобом контролю та перевірки належного виконання усіх процедур.[14]

Під час підготовки програми перевірки враховуються результати оцінки ризиків, рівень суттєвості, часові рамки здіснення процедур, координацію будь-якої допомоги, яку він очікує отримати від Клієнта, залучення інших аудиторів та експертів.

У програмі перевірки мають бути враховані усі аспекти, в тому числі й законність усіх проведених розрахунків. Також слід навести інформацію про усі види аудиторських процедур, які плануються проводити, способи їх реалізації, тобто виконання та документування.

Результатом на етапі планування є документ - Лист управлінському персоналу на стадії планування, в якому аудитор повідомляє керівництво та менеджмент підприємства про стратегію перевірки, терміни, оцінені ризики, підходи до визначення суттєвості, склад аудиторської групи тощо.

Наступною стадією аудиторської перевірки є етап виконання завдання, який є центральним етапом та передує формуванню аудиторського висновку.

На даній стадії основними МСА, які використовуються аудитоами є такі, як: 220, 230, 240, 260, 265, 300, 315, 330, 500, 501, 505, 510, 520, 530, 540, 550, 560, 570, 620, 720.

На цьому етапі аудитори:

а) Збирають та аналізують аудиторські докази:

- Виконують тести контролів для оцінки ефективності внутрішнього контролю, пов'язаного з фінансовою звітністю.
- Проводять аналітичні процедури, такі як порівняння фінансових показників з попередніми періодами та з галузевими бенчмарками, для виявлення будь-яких незвичайних тенденцій або відхилень.

− Виконують детальні тести операцій для перевірки правильності та повноти окремих статей фінансової звітності.

− Оцінюють розумність значних оцінок, зроблених керівництвом, таких як оцінка запасів корисних копалин та резервів на екологічні зобов'язання.

б) Документують хід виконання аудиту:

- Записують свої спостереження та висновки у робочих паперах.
- Отримують належні підтвердження від керівництва та інших зацікавлених сторін.

в) Взаємодіють з керівництвом:

- Обговорюють з керівництвом виявлені недоліки та помилки.
- Отримують пояснення та роз'яснення від керівництва.

г) Оцінюють вплив виявлених недоліків та помилок на фінансову звітність:

- Визначають, чи є виявлені недоліки та помилки суттєвими.
- Якщо виявлені недоліки та помилки є суттєвими, аудитори повинні розширити аудиторські процедури та/або отримати додаткові аудиторські докази.

Важливо, щоб аудиторські докази були:

− Достатніми: Їх має бути достатньо, щоб аудитори могли зробити обґрунтований висновок щодо достовірності фінансової звітності.

− Відповідними: Вони повинні бути релевантними до тверджень фінансової звітності, які аудитори перевіряють.

− Надійними: Їх можна перевірити за допомогою інших джерел доказів.

На етапі виконання самого аудиту розрізняють наступні 2 види процедур:

- аудиторські процедури як відповідь на ризики, які були оціненими;
- спеціальні аудиторські процедури, виконання яких є обов’язковим при будь-якому аудиті фінансової звітності.

Аудиторські процедури як дії у відповідь на оцінені ризики, бувають наступними:

- тестування заходів контролю;

- процедури по суті.

Відповідно до МСА 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики» процедури по суті включають:

- аналітичні процедури по суті;
- тести деталей(класів операцій, залишків рахунків та розкриття інформації).

Вибір конкретних аудиторських процедур, у тому числі рішення щодо доцільності застосування аналітичних процедур як процедур по суті, здійснюється аудитором на основі його професійного судження. Аудитор оцінює, наскільки ефективними та результативними будуть ті чи інші процедури для зниження аудиторського ризику на рівні окремих тверджень у фінансовій звітності до прийнятно низького рівня. Таким чином, саме очікувана спроможність процедур забезпечити належний рівень впевненості визначає їх вибір та обсяг.

Тести деталей проводяться для тестування конкретних статей звітності і відповідних об’єктів обліку, зокрема, виручки, запасів, основних засобів, нематеріальних активів, дебіторської і кредиторської заборгованостей, тощо.

На основі власного професійного досвіду та судження фахівець з аудиту визначає обсяг об’єктів, які підлягають перевірці, використовуючи аудиторську вибірку.

При розрахунку аудиторської вибірки визначаються:

- обсяг генеральної сукупності об’єктів, які підлягають тестуванню;
- кількість елементів у генеральній сукупності;
- запланований рівень суттєвості.

Також враховуються розраховані аудитором:

- необхідна впевненість;
- кількість очікуваних помилок;
- фактор упевненості.

З вищенаведених даних визначаються межа ключових елементів та їх обсяг, обсяг вибірки та розмір вибірки.

Далі обирається підхід до проведення тестування. Методологія ТОВ «БейкерТіллі Україна» виділяє 3 підходи у проведенні тестування аудиторських вибірок, серед них Target, MUS та Random. Target базується на судженні аудитора,

при даному методі об’єкти обираються аудитором власноруч цілеспрямовано за певним принципом. MUS та Random проводяться за допомогою спеціального програмного калькулятора та програми для вибірки. Вибір одного з даних методів залежить від характеру об’єктів або операцій, які слід протестувати.

Слід зазначити, що крім аудиторських процедур у відповідь на оцінені ризики, обов’язковим при проведення аудиту є виконання ряду спеціальних процедур, зокрема таких, як:

- перевірка залишків на початок року;

- надсилання запитів і отримання зовнішніх підтверджень з боку банківських установ, дебіторів/кредиторів підприємства для підтвердження залишків Клієнта;

- виконання аналітичних процедур;

- перевірка суджень та оцінок, що застосовуються в обліку і фінансовій звітності, встановлення відсутності в упередженості оцінок управлінського персоналу і розкриття інформації;

- оцінка ризиків шахрайства і дій керівництва для його недопущення;

- підтвердження дотримання вимог законодавчих актів;

- розгляд операцій з пов’язаними сторонами;

- розгляд впливу подій після звітного періоду і розкриття інформації щодо них у фінансовій звітності;

- розгляд дотримання принципу безперервності діяльності при складанні звітності, відповідних розкриттів;

- розгляд судових спорів і претензій;

- підтвердження запасів і сегментної інформації тощо.

Після проведення усіх вищезгаданих аудиторських процедур команда аудиторів підсумовує результати, а саме наявність або відсутність будь-яких порушень у Клієнта, ефективність контролю за виконанням усіх операцій та процедур, сумлінність менеджменту підприємства та його персоналу.

Після перевірки проводиться остаточна оцінка ризику системи внутрішнього контролю, на основі вже отриманих даних і зроблених висновків.

На завершальному етапі аудитор складає аудиторський звіт, адже зі ст.7 ЗУ «Про аудиторську діяльність» фахівець має оформити результати своєї перевірки аудиторським звітом або висновком. На цій стадії перевірки застосовуються такі МСА, як 220, 260, 320, 450, 570, 580, 701, 705, 706, 710, 720 та інші. [28]

Отож складається проект аудиторського висновку (Звіту незалежного аудитора), який обговорюється з учасниками процесу перевірки, тобто з командою, подається керівництву підприємства-клієнта і після цього підписується аудитором.

В Звіті прописується «Думка аудитора» - основний висновок про відповідність фінансової звітності Концептуальній основі і її достовірність, наводиться і обґрунтовується «Основа для думки», в якій наводяться та розкриваються ідентифіковані аудитором суттєві помилки (у випадку формулювання «Думки із застереженням»), наводяться «Пояснювальний параграф», «Параграф з інших питань», «Суттєва невизначеність відносно безперервності діяльності» тощо.

Перш ніж Звіт незалежного аудитора буде остаточно підписано та передано Клієнтові, аудитор повинен отримати від керівництва підприємства так званий Лист-підтвердження (або Лист-запевнення управлінського персоналу). У цьому документі менеджмент офіційно підтверджує свою відповідальність за підготовку та достовірне відображення інформації у фінансовій звітності, а також засвідчує, що всі суттєві коригування, запропоновані аудиторською групою, були розглянуті та, за потреби, відображені у звітності. В процесі взаємодії між аудитором і управлінським персоналом можуть виникати ситуації, коли запропоновані аудитором коригування не приймаються керівництвом підприємства. У такому випадку Клієнт має надати письмові коментарі у відповідь на Лист керівництву аудиторської компанії, в яких обґрунтовує причини незгоди та пояснює логіку застосованої облікової політики або професійного судження.

Після отримання листа-запевнення та фіналізації всіх питань, пов'язаних із розбіжностями, аудитор приступає до підготовки остаточної редакції Звіту незалежного аудитора. Цей документ передається Клієнтові разом із Звітом для керівництва (також відомим як «Management Letter» або «Лист керівництву»), який містить розгорнутий опис проведених процедур, детальне висвітлення виявлених

недоліків у системі внутрішнього контролю, оцінку ризиків та рекомендації щодо підвищення ефективності фінансового управління підприємством. Таким чином, завершальний етап аудиторської перевірки не лише формалізує незалежну професійну думку аудитора щодо достовірності фінансової звітності, але й сприяє підвищенню якості управлінського процесу та внутрішніх бізнес-процесів Клієнта.

1.2. Особливості складання аудиторської документації в процесі перевірки

Усі аналітичні процедури, результати тестування контролів, підсумки процедур по суті, а також виявлені у процесі аудиторської перевірки порушення, відхилення або нестандартні ситуації повинні бути належним чином задокументовані в робочих документах аудитора. Таке документування є не лише технічним етапом фіксації інформації, але й ключовим елементом забезпечення доказової бази професійного судження аудитора та підтвердження дотримання ним вимог Міжнародних стандартів аудиту. Робоча документація слугує свідченням того, що аудиторська група здійснила перевірку з належною ретельністю, застосовуючи належні методи й процедури, які відповідають визначеним ризикам та суттєвості.

Питання структури, повноти, формату та змісту робочої документації залишається предметом дискусій у професійній спільноті, оскільки аудитор повинен досягти оптимального балансу між необхідністю детального відображення ходу перевірки та недопущенням надмірного обсягу матеріалів, що ускладнює їх використання. У практиці аудиту не існує жорстко встановленої уніфікованої форми робочих документів — їх оформлення залежить від методології аудиторської фірми, специфіки завдання, галузевих ризиків і складності господарських операцій підприємства-клієнта. Проте робоча документація завжди повинна забезпечувати можливість сторонньому незалежному фахівцю — у разі контролю якості чи перевірки органом регулювання — відтворити логіку професійних суджень аудитора та підтвердити достатність отриманих доказів.

Актуальність питання належного документування зростає через те, що зовнішні перевірки якості послуг аудиту, які здійснюються регуляторними органами або

професійними об’єднаннями, спрямовані, зокрема, на оцінку саме достатності, послідовності та обґрунтованості робочих документів. Наявність чіткої, структурованої та змістовної документації слугує не лише інструментом забезпечення прозорості аудиторського процесу, але й механізмом професійного захисту аудитора у разі виникнення спорів щодо висновків, наданих у Звіті незалежного аудитора.

У п.6 МСА 230 «Аудиторська документація» робоча документація аудитора визначена як записи виконаних аудиторських процедур, відповідних отриманих аудиторських доказів та висновків. [13]

Після аналізу відповідної літератури нами було систематизовано вимоги до формування аудиторської документації, більш докладно на рис.1.2

У практиці аудиту робоча документація найчастіше оформлюється у вигляді електронних файлів, створених у програмному середовищі Microsoft Excel та Microsoft Word. Таке форматування не є випадковим: використання табличної форми дозволяє систематизувати великий обсяг інформації, забезпечити її логічну послідовність та підвищити зручність подальшого аналізу. У відповідних таблицях, як правило, фіксується суть виявленого порушення або відхилення від вимог нормативно-правових актів та облікової політики підприємства, а також наводяться рекомендації аудитора щодо усунення таких невідповідностей та запобігання їх повторенню у майбутніх звітних періодах.

Крім загального опису суті проблеми, робоча документація містить її коротку характеристику із визначенням причин виникнення та потенційних ризиків, які вона створює для достовірності фінансової звітності. Важливою складовою є кількісна оцінка впливу виявленого порушення на показники фінансової звітності. Для цього аудитор здійснює відповідні розрахунки, визначає суму перекручення, порівнює її із встановленим рівнем суттєвості та оцінює, чи є це перекручення суттєвим як окремо, так і в сукупності з іншими відхиленнями. У документах також зазначається конкретний показник фінансової звітності, на який порушення впливає (наприклад, дохід, собівартість, дебіторська заборгованість, запаси, власний капітал тощо), та

наводиться його первісне та скориговане значення після внесення відповідних виправлень.

Таким чином, робочі документи аудитора виконують декілька важливих функцій: вони забезпечують можливість відтворення логіки проведеного аналізу, підтверджують достатність зібраних аудиторських доказів, дозволяють формувати обґрунтовані пропозиції управлінському персоналу щодо вдосконалення бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, а також слугують доказовою базою при формуванні аудиторської думки у Звіті незалежного аудитора.

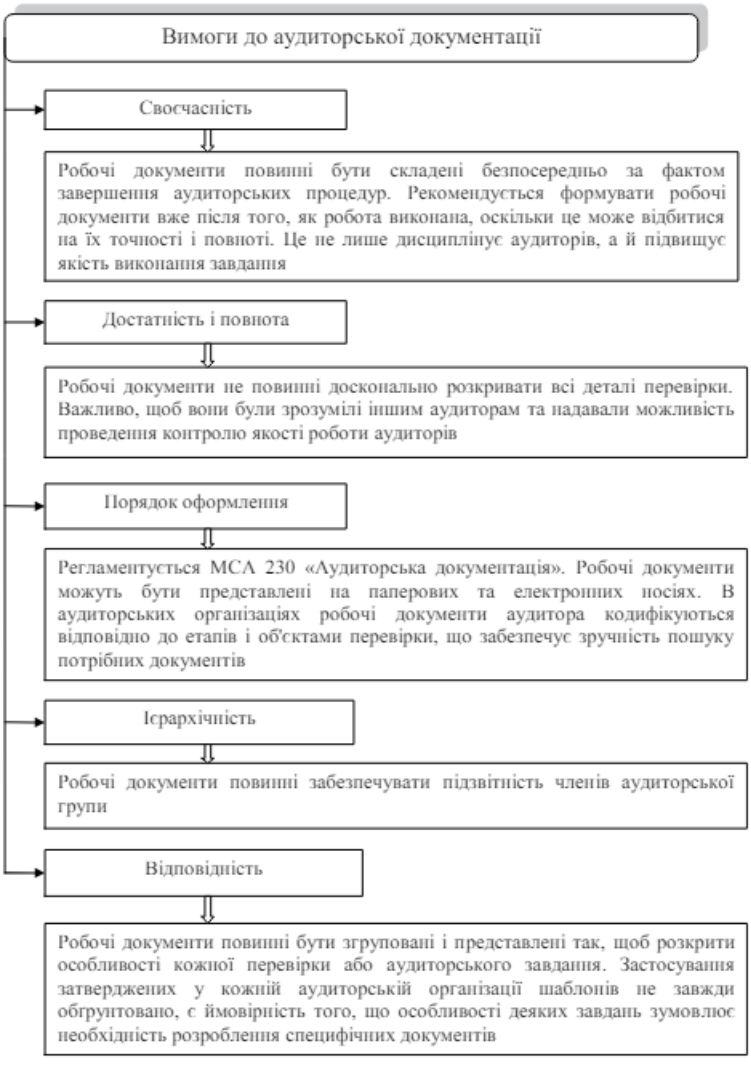

Рис 1.2 Вимоги до аудиторської документації

Джерело: Складено автором на основі джерела [30]

Як приклади аудиторської документації можна навести наступні:

- листи-запити;

- опитувальники для проведення тестування внутрішнього контролю чи інших питань;
- листи-підтвердження та листи-запевнення;
- письмові коментарі щодо конкретних проблем;
- результати виконання аналітичних процедур;
- Меморандуми з різних питань;
- стратегію аудиту;
- програми аудиту;
- резюме значущих питань;
- листи-підтвердження та листи-запевнення;
- контрольні переліки;
- інше листування (включно з електронною поштою) стосовно значущих питань [23].

Міжнародні стандарти аудиту дозволяють та носять рекомендаційний характер щодо керування своїм професійним аудиторським судженням задля визначення об’єму та змісту робочої документації в процесі аудиторської діяльності.

Правильне та належне заповнення аудиторської документації є досить важливим при надання послуг щодо підвищення впевненості у фінансовій звітності Клієнта.

Перш за все, саме це допомагає відстежувати всі порушення, викривлення та відхилення, які було виявлено в процесі проведення аудиторських послуг.

По-друге, відбувається полегшення роботи з Клієнтом у наступному звітному періоді (якщо аудит одного й того самого підприємства проводиться аудитором протягом кількох поспіль періодів).

По-третє, дає можливість наступному аудитору, який перевірятиме дане підприємство, зрозуміти дії та висновки попереднього аудитора для покращення процесу перевірки.

У рамках міжнародного стандарту контролю якості, зокрема ISQM 1 («Система управління якістю для фірм, що виконують аудит або огляд фінансової звітності») , [22] визначено вимоги до політики й процедур аудиторської фірми стосовно

зберігання документації. Згідно з пунктом А61 цього стандарту (або відповідно до аналогічного положення в усталеному стандарті ISQC 1, який діяв раніше) фірма зобов’язана встановити період зберігання аудиторської документації, що є достатнім для моніторингу дизайну, впровадження та функціонування системи управління якістю у фірмі, а також для дозволу стороннім перевіркам або інспекціям оцінювати її ефективність.

Практично це положення означає, що всі робочі документи, журнали обраковних перевірок, вибірок, листування з клієнтом, довідки, аналітичні процедури, документи-підтвердження залишків, акти інвентаризації та інша супровідна документація повинні зберігатися не менше ніж п’ять років від дати складання аудиторського звіту чи від дати звіту групового аудитора (у разі групового аудиту), якщо інше не передбачено законодавством або регулюючими органами. Цей часовий інтервал обраний не випадково: він дає достатній часовий горизонт, аби аудит фірми або регуляторні органи могли надати якісну оцінку роботі фірми після завершення аудиту, здійснити перевірку документів і підтвердити, що аудит був проведений відповідно до вимог професійних стандартів і нормативних актів. При цьому стандарт залишає місце для використання більш тривалого строку зберігання у випадку, коли законодавством, угодою із клієнтом або особливими обставинами це передбачено.

Важливість цієї вимоги переоцінити важко: невиконання політики зберігання може призвести до втрати ключових документів, що в свою чергу ускладнить доведення правильності професійного судження аудитора, надасть підстави для дисциплінарних заходів або втрати сертифікації фірми, а також може створити ризик для укладання договорів із новими клієнтами. Таким чином, встановлення, документування й дотримання політики щодо зберігання та доступу до аудиторської документації є невід’ємною частиною системи управління якістю аудиторської фірми і забезпечує прозорість, підзвітність та відповідність професійним вимогам.

1.3. Огляд та порівняльна характеристика програмного забезпечення, яке може бути використано в процесі проведення аудиту фінансової звітності ПСІ

У сучасних умовах цифрової трансформації та стрімкого розвитку інформаційних технологій більшість бізнес-процесів переходять у автоматизований формат, і аудиторська діяльність не становить винятку. З огляду на зростання обсягів інформації, складність фінансових операцій та необхідність своєчасного отримання достовірних даних, аудитори все частіше використовують спеціалізовані програмні рішення та IT-платформи. Автоматизація аудиту дозволяє значно підвищити ефективність роботи аудиторської групи, мінімізувати кількість ручних операцій, скоротити ризик арифметичних помилок й забезпечити більш обґрунтований, прозорий і якісний результат перевірки.

Особливо важливим є застосування програмного забезпечення при проведенні вибіркових процедур, детальних тестів операцій та документів, аналітичних процедур, формуванні робочої документації та підтвердженні аудиторських доказів. Наприклад, реалізація репрезентативної вибірки вручну при великій кількості фінансових транзакцій практично неможлива або потребувала б значних трудових і часових ресурсів. Використання ж програмних інструментів дозволяє сформувати вибірку автоматично, заздалегідь налаштувавши критерії відбору, рівень суттєвості та ризику, що забезпечує об'єктивність, обґрунтованість та відтворюваність аудиторських процедур.

Таким чином, ключовим аспектом організації аудиторської перевірки є раціональний вибір програмного продукту, який буде застосовуватися на всіх або окремих етапах аудиту. Це програмне забезпечення повинно відповідати вимогам міжнародних стандартів аудиту, забезпечувати належний рівень захисту даних, мати зручний інтерфейс та можливість інтеграції з обліковими і аналітичними системами клієнта. Крім того, ефективність аудиторського процесу залежить і від належної підготовки персоналу, оскільки навіть найкраще програмне забезпечення не забезпечить якісного результату за відсутності відповідної кваліфікації фахівців.

Під час розгляду та аналізу програмних продуктів, які можуть використовуватись для проведення перевірки фінансової звітності ПСІ, було

встановлено, що наразі для здійснення і оформлення результатів аудиторських процедур, створення і узагальнення робочої документації аудиторів в Україні найбільш широко застосовуються такі основні програми, як:

1) Програма Caseware – CaseWare Audit CaseWare Working Papers (Канада);
2) ІТ-аудит;
3) АксіомаАудит (Україна) та деякі інші.

Кожен з вищеперелічених ІТ-продуктів має власні особливості, переваги і недоліки, проте використання будь-якого з цих програмних рішень дозволяє автоматизувати процес створення робочих документів аудитора і покращити якість аудиторських послуг.

Дані програмні продукти варто застосовувати, адже вони дозволяють запровадити системний підхід до створення робочої документації, а також автоматично проводити певні аудиторські процедури, зокрема здійснювати вибірку, відстежувати час і якість виконання процедур з боку контролера якості та таке інше.

Після їх огляду та дослідження, узагальнимо та систематизуємо характеристики, особливості, переваги і недоліки кожної з перелічених програмних забезпечень в табл.1.2.

Таблиця 1.2

Огляд сучасних програмних продуктів, які можуть застосовуватися в процесі проведення аудиту підприємств суспільного інтересу

Особливості програмних продуктів	CaseWareAudit	ІТ-аудит	АксіомаАудит
1	2	3	4
1.Країна-виробник/розробник			
2.Цінова політика програмного продукту	Зависока	Висока	Середня
3. Можливість розробити схему робочого процесу аудитора	+	-	+
4.Можливість здійснювати ідентифікацію і оцінку ризиків	+	+	+
5. Можливість складати робочі документи аудитора	+	+	+
6.Наявність контролю за аудиторами стосовно виконання аудиторських процедур	+	-	+
7.Цінова політика програмного продукту	Зависока	Висока	Середня

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4
8. Можливість завантаження облікової документації і даних звітності для обробки автоматизованим шляхом	+	-	+
9. Створення якісної зведеної системи оброблення робочих документів аудитора	+	+	+
10. Зручність зберігання документації аудитора	+	-	+
11. Програма забезпечує автоматизацію всіх бізнес-процесів аудиту	Повністю	Частково	Частково
12. Гнучкість системи обробки даних	+	+	+
13. Система підтримує зовнішнє і внутрішнє збереження даних	Зовнішнє	Зовнішнє	Зовнішнє і внутрішнє

Джерело: Розроблено автором

Особливістю даних програмних засобів є наявність можливості систематизувати робочі документи по ділянках/секціях аудиту і забезпечити чітку послідовність у виконанні дій відповідно до встановлених та виявлених ризиків. На основі здійсненого порівняльного аналізу можливостей і функціонального призначення програмних продуктів, що застосовуються для автоматизації аудиторських перевірок підприємств, які належать до категорії суб'єктів суспільного інтересу (зокрема, CaseWare Audit, «ІТ-Аудит» та «АксіомаАудит»), можна дійти висновку, що найбільш технологічно розвиненим та комплексним рішенням є саме система CaseWare Audit. Даний програмний комплекс забезпечує високий рівень інтеграції аудиторських процедур, уніфікацію методології, автоматизоване формування робочої документації, аналітичних висновків та послідовність виконання процедур відповідно до Міжнародних стандартів аудиту. Водночас суттєвим обмежуючим фактором впровадження CaseWare Audit на підприємствах і в аудиторських компаніях є його висока вартість, яка може бути економічно невиправданою для середніх і невеликих фірм. Отже, доцільність його застосування повинна оцінюватися шляхом зіставлення очікуваних економічних вигод (зокрема, підвищення продуктивності праці аудитора, зменшення трудомісткості перевірки, підвищення якості висновків) із витратами на придбання та обслуговування програмного забезпечення.

Натомість більш доступною за ціною, але при цьому функціонально дієвою альтернативою виступає програмний продукт «АксіомаАудит», розроблений українськими фахівцями з урахуванням сучасної методології аудиту та особливостей українського ринку. Ця система дозволяє автоматизувати ключові етапи перевірки: формування ризик-орієнтованого підходу, документування аудиторських доказів, проведення аналітичних процедур і складання робочих файлів та аудиторської звітності. Завдяки локалізації та адаптованості до вітчизняних облікових стандартів, її впровадження є менш затратним та більш зручним для фахівців, які працюють у національному правовому полі.

Спільною перевагою згаданих програмних рішень є наявність структурованого підходу до організації аудиторської документації, що полягає у можливості групування робочих файлів за ділянками обліку (розділами аудиту) та встановлення логічної послідовності виконання аудиторських дій залежно від рівня виявлених ризиків суттєвого викривлення. Така структурованість сприяє прозорості перевірки, забезпечує підконтрольність та простежуваність усіх аудиторських процедур, а також сприяє підвищенню якості самого аудиторського висновку.

Більш наглядно робочий процес аудиту представлено на рис.1.5., для прикладу використаємо програмний продукт Аксіома-Аудит.

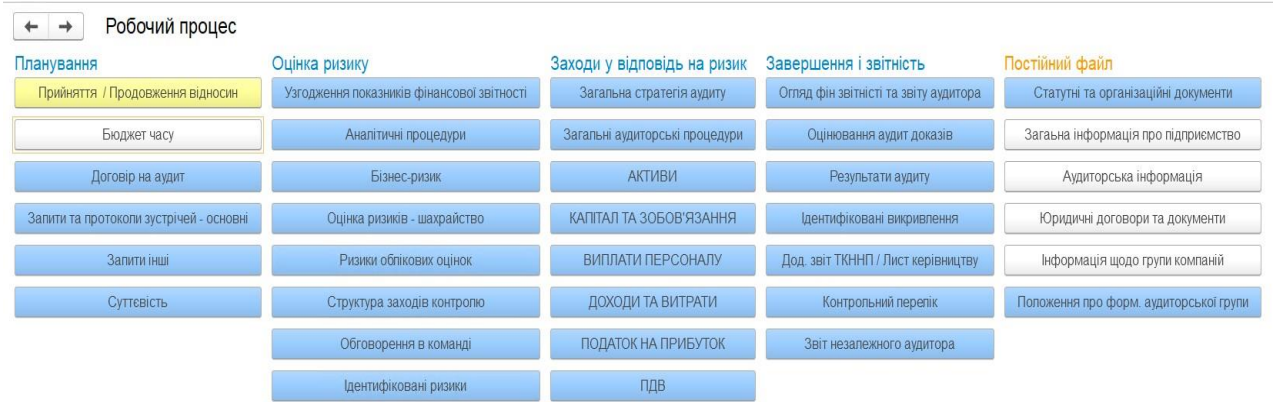

Рис.1.5. Робочий процес аудитора при застосуванні програмного продукту Аксіома-Аудит

Джерело: складено автором

Підхід до виконання блоків аудиторських процедур через використання Журналу документів наведено на рис.1.6.

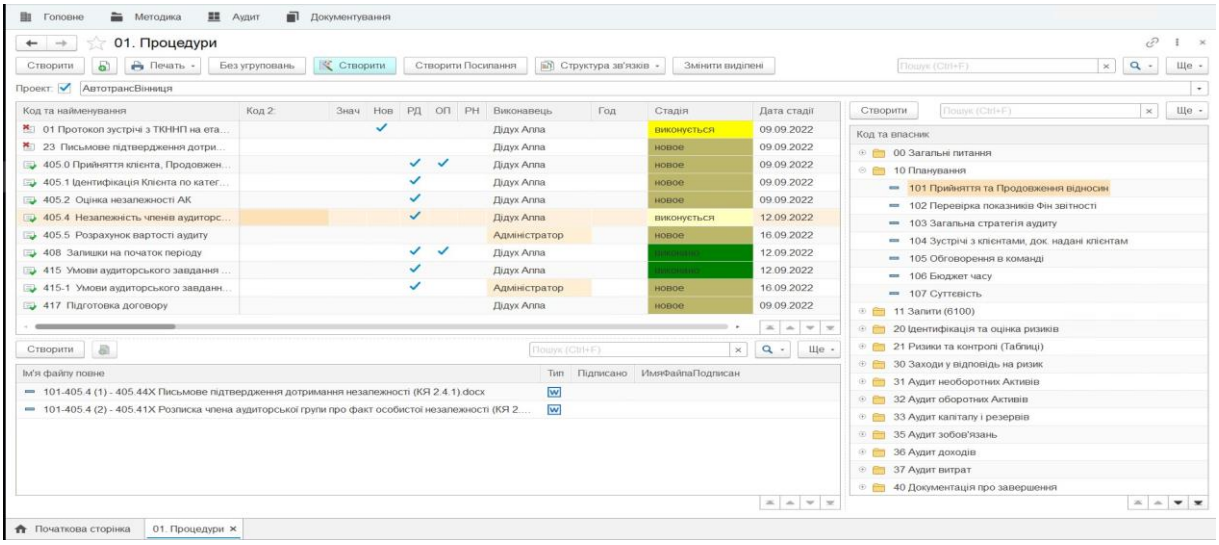

Рис. 1.6. Підхід до виконання блоку 01. Процедури – Журнал документів аудитора в умовах застосування програми Аксіома-Аудит

Джерело: складено автором

У підсумку можна зазначити, що застосування автоматизованих програмних рішень для організації та проведення аудиторських перевірок набуває особливої ваги в умовах зростаючої складності фінансово-облікових систем та необхідності забезпечення високої точності, оперативності та прозорості аудиторських процедур. Використання таких програм стає не просто технічним доповненням до роботи аудитора, а невід'ємним інструментом, який дозволяє оптимізувати процеси збору, аналізу і документування аудиторських доказів, забезпечує методологічну узгодженість і відповідність міжнародним стандартам аудиту.

Для підприємств суспільного інтересу, діяльність яких пов'язана із підвищеними вимогами до якості розкриття інформації та фінансової звітності, автоматизація аудиторських процедур є ключовим чинником підвищення довіри користувачів до оприлюднених результатів. Використання спеціалізованого програмного забезпечення допомагає зменшити людський фактор, мінімізувати ризик технічних помилок, структурувати робочу документацію та забезпечити її збереженість і доступність для контролю як внутрішніх, так і зовнішніх органів нагляду.

Таким чином, автоматизовані системи аудиту виступають важливим інструментом сучасного аудиторського процесу, сприяючи підвищенню його ефективності, якості та достовірності. Їх застосування є доцільним та обґрунтованим

не лише для великих підприємств і аудиторських фірм, але й для будь-яких суб'єктів господарювання, які прагнуть підвищити рівень фінансової дисципліни, контрольованості та прозорості управлінських рішень.

Висновки до розділу 1

Під час проведення дослідження в межах даної магістерської роботи у Розділі 1 було встановлено, що:

1. Аудит являє собою системний процес перевірки фінансової звітності суб'єктів господарювання з метою формування незалежної професійної думки аудитора щодо її достовірності, повноти та відповідності вимогам обраної Концептуальної основи. Окремо було визначено коло підприємств, що належать до суб'єктів суспільного інтересу, відповідно до положень Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність».

2. Встановлено, що аудиторська перевірка складається з трьох ключових етапів: стадії планування, виконання аудиторських процедур та завершення перевірки із формуванням аудиторського висновку.

3. Етап планування ґрунтується на ризик-орієнтованому підході. Це означає, що на початковому етапі аудиту необхідно ідентифікувати та оцінити ризики, пов'язані як із зовнішнім середовищем та діяльністю клієнта, так і з особливостями його системи бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та корпоративного управління.

4. Після визначення найбільш ризикових напрямів саме вони стають основними об'єктами уваги аудиторів, визначають зміст та обсяг майбутніх аудиторських процедур, формують основу стратегії аудиту та програм аудиту за відповідними статтями звітності.

5. У межах етапу виконання аудиторського завдання виокремлено такі групи процедур: відповіді на оцінені ризики (тести контролю та процедури по суті, які включають аналітичні процедури та тести деталей), а також спеціальні аудиторські процедури, передбачені стандартами та обов'язкові для застосування незалежно від специфіки підприємства-клієнта.

6. Проведений аналіз сучасних програмних рішень для підтримки аудиту засвідчив, що найбільш функціональною та технологічно розвиненою платформою є CaseWare. Водночас через високу вартість її придбання та обслуговування більш оптимальним за критерієм «ціна/якість» є програмний продукт АксіомаАудит українського виробництва, що забезпечує необхідний інструментарій для ефективного проведення аудиторських процедур.

РОЗДІЛ 2. ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ НА ПРИКЛАДІ АТ «ПОЛТАВСЬКИЙ ГІРНИЧО-ЗБАГАЧУВАЛЬНИЙ КОМБІНАТ»

2.1. Загальна характеристика АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» (АТ «ПГЗК») є одним із найбільших та стратегічно важливих підприємств гірничо-металургійного комплексу України, а також одним із провідних виробників залізорудних окатків у Європі та світі. Підприємство розташоване у місті Горішні Плавні Полтавської області, що зумовлює вигідне географічне положення щодо залізничних та річкових транспортних шляхів, забезпечуючи зручну логістику для внутрішнього та зовнішнього ринків. ПрАт «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» - це приватне акціонерне товариство, зареєстроване відповідно до законодавства України. Підприємство було створене в 1994 році під час процесу приватизації державної однойменої компанії «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», яке , в свою чергу, було засноване і побудоване у 1970 році. У період приватизації майже всі активи та зобов’язання компанії були внесені державою до акціонерного капіталу нового товариства. Як на 31.12.2024, так і на 31.12.2023 єдиний акціонер компанії - Ferrexpo AG, якому належить 100% акцій , а саме 310 000 000 штук..

Офіційна реєстрація за адресою вул. Будівельників, 16, Горішні Плавні, Полтавська область, Україна. [3]

Підприємство є ключовим виробничим осередком у структурі групи компаній Ferrexpo, що об’єднує низку підприємств під контролем Ferrexpo plc — публічної корпорації, чиї акції котируються на Лондонській фондовій біржі.

ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» розташоване в межах міста Горішні Плавні (колишній Комсомольськ) і здійснює там видобуток залізної руди та роботу збагачувального комплексу. Рудні поклади, які розробляє підприємство, знаходяться в межах Кременчуцької магнітної аномалії. Наразі комбінат веде видобуток на Горішнє-Плавницько-Лавриківському родовищі, що функціонує як єдиний гірничодобувний виробничий комплекс.

Комбінат спеціалізується на видобутку та збагаченні залізної руди з подальшим виробництвом залізорудних концентратів та окатків високої якості. Сировинною базою підприємства є Кременчуцький гірничо-збагачувальний басейн, поклади якого характеризуються значними запасами залізної руди зі стабільними показниками вмісту заліза, що створює передумови для довгострокової та безперебійної виробничої діяльності.

АТ «ПГЗК» є підприємством повного циклу, що включає:

- гірничі роботи (відкритий видобуток залізної руди);
- дроблення та подрібнення руди;
- магнітну сепарацію та флотацію для збагачення;
- виробництво концентрату;
- виробництво окатків із заданими фізико-хімічними характеристиками.

Така інтегрована виробнича структура мінімізує залежність від зовнішніх постачальників, підвищує операційну гнучкість і конкурентоспроможність підприємства на світовому ринку.

Підприємство орієнтоване переважно на експорт, оскільки значна частка обсягів продукції поставляється до країн ЄС, Близького Сходу, Азії та Північної Африки. Це забезпечує надходження валютної виручки та формує стратегічне значення комбінату для економіки України. Водночас АТ «ПГЗК» є важливим роботодавцем регіону: чисельність персоналу становить понад 6,5 тисяч працівників, більшість з яких – висококваліфіковані фахівці у сфері гірничої справи, машинобудування, енергетики та логістики.

Особливу увагу підприємство приділяє модернізації виробничих процесів, впровадженню енергозберігаючих та екологічних технологій. Зокрема, в останні роки здійснюється поступова автоматизація та цифровізація операційного управління виробництвом, модернізується обладнання для зменшення енергоспоживання і рівня промислового впливу на довкілля. Це відповідає глобальним тенденціям сталого розвитку та підвищує екологічну відповідальність підприємства.

АТ «ПГЗК» також виконує соціальну функцію на території свого розташування: фінансує програми розвитку інфраструктури, об’єктів освіти та охорони здоров’я,

підтримує спортивні та культурні проєкти громади, що зміцнює партнерські відносини між підприємством та місцевим населенням.

Операційну діяльність підприємства можна охарактеризувати як вертикально-інтегровану, а саме від добування залізної руди до виробництва окатків.

Увесь процес виробництва готової продукції, а саме залізнорудних окатків, складається з наступних етапів:

1. Подрібнення та збагачення руди:

− Сировиною для виробництва окатишів є залізорудна руда, яка може добуватися у вигляді гірської маси, пухкої породи або концентрату.

− Руда подрібнюється до дрібних шматків, зазвичай до розміру менше 5 мм.

− Потім руда збагачується, щоб видалити пусту породу та збільшити вміст заліза до 55-65%.

2. Дозування та змішування:

− Подрібнена та збагачена руда дозується та змішується з іншими компонентами, такими як флюси (вапняк, доломіт) та сполучні речовини (бентоніт, магнезит).

− Флюси додаються для зниження температури плавлення шихти та утворення шлаку під час випалу.

− Сполучні речовини додаються для зв'язування компонентів шихти та надання їй міцності.

3. Окомкування:

− Змішана шихта подається у окомкувальний барабан, де вона зволожується та перетворюється на дрібні кульки (окатиші) діаметром від 10 до 25 мм.

− Форма та розмір окатишів залежать від конструкції окаткувального барабана та режиму роботи.

4. Випал:

− Окатиші транспортуються на стрічкову піч, де вони випалюються при температурі від 1100 до 1300°C.

− Під час випалу з окатишів видаляється волога, відбувається часткове відновлення заліза з оксидів та утворюється пориста структура, яка сприяє плавленню окатишів у доменній печі.

5. Охолодження та відвантаження:

− Випалені окатиші охолоджуються повітрям або водою.

− Після охолодження окатиші відвантажуються на металургійні комбінати для використання у доменному виробництві.

Таким чином, АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» є потужним, економічно значущим і технологічно розвиненим промисловим підприємством, діяльність якого забезпечує стабільні надходження як до державного, так і місцевого бюджету Полтавської області, сприяє розвитку регіону та формує вагому частку експортного потенціалу України у сфері гірничо-металургійного виробництва.

2.2. Практичні аспекти проведення аудиту фінансової звітності АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

ТОВ «БейкерТіллі Україна» було вперше призначено аудитором 13 листопада 2020 р. рішенням Наглядової Ради Товариства для виконання обов’язкового окремої фінансової звітності підприємства за рік, що закінчився 31 грудня 2020 року. Таким чином при проведенні аудиту за 2024 рік Клієнт був не новим, тобто відсутній етап знайомства з Клієнтом.

Перш за все слід зазначити, що аудиторський ангажемент щодо даного Клієнта не передбачав етапу первинного знайомства: ТОВ «БейкерТіллі Україна» було уперше призначено на посаду аудитора 13 листопада 2020 року рішенням Наглядової ради, отже під час перевірки за 2024 рік аудиторська команда вже володіла історією попередніх аудиторських робіт, відомостями про попередні ризики та висновки, а також результатами попередньої співпраці. Відсутність «новизни» замовника вплинула на глибину первинних процедур: замість широкомасштабного ознайомлення з клієнтом аудиторам було можливе зосередження на ретельній перевірці змін у бізнес-середовищі, операційних процесах, внутрішньому контролі та нових чинниках ризику, котрі могли виникнути в період з моменту попереднього аудиту.

Однією з першочергових процедур при ідентифікації ризиків була організована серія запитів до управлінського персоналу та осіб, які здійснюють найвищий нагляд

(board/oversight body). Ці запити мали як формальний, так і аналітичний характер: вони передбачали отримання документів, що регламентують політику і процедури компанії в питаннях дотримання законодавства, механізми контролю за комплаєнсом, наявні інструкції з управління ризиками, а також офіційні реєстри/звітність про випадки порушень або розслідувань. Аудитори вимагали надання внутрішніх політик, протоколів розслідувань, записів дисциплінарних проваджень, звітів служби внутрішнього контролю або комплаєнсу, а також копій письмових звернень чи скарг у разі їх наявності. Отримані матеріали системно аналізувалися на предмет наявності повторюваних проблем, тенденцій порушень та ефективності заходів реагування менеджменту.

Важливою складовою ідентифікації була саме оцінка виявлення та реагування на ризики шахрайства. Аудитори шукали не лише прямі свідчення шахрайських дій, але й індикатори, які можуть сигналізувати про потенційну вразливість: невідповідності у документації, незвичні трансакції наприкінці періоду, часта зміна контрагентів, непрозорі розрахунки із пов’язаними сторонами, а також невідповідність показників грошового потоку і звітності про операції. Водночас було оцінено, які внутрішні контролі встановлено з метою запобігання шахрайству — наприклад, розмежування обов’язків, погодження великих операцій на вищому рівні, автоматизовані ліміти платіжних трансакцій, процедури верифікації контрагентів тощо — і наскільки ці контролі є дизайнованими й ефективними в оперативному застосуванні. Для цього аудитори перевіряли журнали доступу до інформаційних систем, протоколи затвердження платежів, механізми погоджень договорів та частоту застосування виняткових процедур.

Процедури також включали фасилітовані обговорення в межах аудиторської команди та із залученням внутрішніх експертів (наприклад, фахівців з IT-аудиту, фахівців з оцінки ризиків або судово-бухгалтерських експертів). Метою цих обговорень було формалізоване моделювання сценаріїв потенційного шахрайства: визначити, у яких саме бухгалтерських статтях або бізнес-процесах (зокрема у визнанні і оцінці доходів) можливе приховане або маніпулятивне відображення операцій, які методи реалізації шахрайства найімовірніші, і які ознаки корелюють із

конкретними схемами шахрайства. Унаслідок такого колективного аналізу аудитори ідентифікували підвищений ризик викривлення в частині визнання доходів — з огляду на характер контрактів, практики надання відстрочок платежів, а також на попередні випадки одноразових/позареалізаційних операцій у звітності.

Крім того, аудитори приділили увагу отриманню ґрунтовного розуміння нормативно-правового поля, яке регулює діяльність Товариства. Це включало систематичний збір і аналіз законодавчих актів, галузевих регуляцій, ліцензійних вимог, митних правил та норм, які мають прямий вплив на облікову політику й оцінки підприємства. Аудитори вивчали, чи відбулися зміни в законодавстві, що могли б призвести до несумісності застосовуваних облікових підходів, або до необхідності відображення додаткових розкриттів та резервів (наприклад, зміни в податковому законодавстві, регулювання експортних поставок, нові вимоги з екологічної відповідальності тощо). Відомості про застосовні нормативи перевірялися шляхом порівняння нормативних джерел із політиками підприємства та з практикою їх фактичного впровадження.

На практичному рівні ідентифікація ризиків супроводжувалася застосуванням конкретних процедур: оглядом протоколів засідань органів управління (ради директорів, наглядової ради), аналізом виплат пов’язаним сторонам, вибірковими аналітичними процедурами щодо залишків і руху доходів, перевіркою кореспонденції з регуляторами (листування з НКЦПФР, НБУ або іншими органами у разі потреби), надсиланням запитів до юрисконсультів щодо судових спорів і регуляторних ризиків, а також застосуванням IT-інструментів для виявлення аномалій у масивах транзакцій. За потреби аудитори ініціювали отримання зовнішніх підтверджень (confirmation letters), залучали консультації з питань права та forensic-експеризу для розслідування підозрілих випадків.

Також варто відзначити, що весь процес ідентифікації ризиків документувався у робочих документах із чіткою трасуванням висновків та обґрунтувань, що забезпечує відтворюваність і можливість проведення перевірки як внутрішнього контролю фірми, так і зовнішнього контролю якості. Виявлені ризики впливали на корекцію аудиторської програми: для зон з високим ризиком шахрайства аудитори

розширювали обсяг процедур по суті, зменшували матеріальність відбору, застосовували додаткові аналітичні моделі та, у разі необхідності, інформували керівництво і органи нагляду про суттєві випадки або невизначеності, що створюють ризики для безперервності діяльності. Такий системний підхід забезпечив цілеспрямоване виявлення потенційних загроз достовірності фінансової звітності й визначив обґрунтований перелік додаткових процедур, що були застосовані під час подальшого етапу аудиту.

Ключовими питаннями аудиту стали дохід від продажу товарів, знецінення необоротних активів, трансфертне ціноутворення та забезпечення, умовні зобов’язання, повнота розкриття інформації щодо судових спорів та позовів, причини такого вибору та дії у відповідь на ці ключові питання представлені у Таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Характеристика ключових питань та дій у відповідь на них

Ключове питання аудиту	**Причини визнання області ризикованою**	**Дії у відповідь на виявлені ризики**
1	2	3
Суттєва невизначеність, що стосується безперервності діяльності	На фінансово-економічний стан Товариства продовжує впливати воєнна агресія РФ проти України, обмежена логістика, нестабільність ринку збуту та доступу до інфраструктури експорту, що створює ризик виникнення значних сум збитків і загрозу щодо можливості продовження діяльності на безперервній основі.	Проведено аналіз прогнозних фінансових моделей, бюджетів руху грошових коштів, планів управлінського персоналу щодо оптимізації витрат та забезпечення фінансової стійкості. Перевірено наявність альтернативних каналів збуту, переглянуто кредитні договори на предмет можливих порушень ковенант. Оцінено адекватність розкриття інформації щодо ризиків безперервності діяльності у примітках до фінансової звітності.
Дохід від реалізації готової продукції, товарів, послуг - 17 172 474 тисяч гривень	Постачання залізорудних окатків здійснюється на значні відстані, що ускладнює визначення точного моменту переходу контролю до покупця. Через це аудиторам необхідно витратити додатковий час на детальну перевірку правильності визнання доходу, аби упевнитися, що він відображений у відповідному звітному періоді та не містить ознак завищення чи заниження.	Було здійснено вибіркову перевірку окремих господарських операцій, щоб упевнитися в їх коректному відображенні у відповідному звітному періоді. У межах детальних процедур аудиту проведено аналіз первинних документів, а також отримано зовнішні підтвердження від контрагентів щодо окремих операцій. Крім того, під час тестування застосовано елемент непередбачуваності —

Продовження табл.2.1

1	2	3
		для перевірки відібрано окремі операції, які самі по собі не є суттєвими, але дають змогу підвищити якість аудиторських доказів.
Очікувані кредитні збитки за торговою дебіторською заборгованістю та іншими фінансовими активами за амортизованою вартістю еквівалентні 2 808 879 тисяч гривень	В умовах економічної нестабільності та ускладнених зовнішньоторговельних умов підвищується ймовірність того, що боржники не зможуть виконати свої зобов'язання. Розрахунок очікуваних кредитних збитків базується на професійній оцінці аудитора та прогнозних припущеннях щодо подальшої економічної ситуації, що створює ризик потенційних викривлень у фінансовій звітності.	Було здійснено перевірку моделі визначення очікуваних кредитних збитків на відповідність вимогам МСФЗ 9. У межах цієї роботи проаналізовано динаміку погашення дебіторської заборгованості, а також її розподіл за періодами прострочення. Окрему увагу приділено оцінці коректності застосованих у моделі прогнозних макроекономічних показників. За результатами перевірки було надано рекомендації щодо необхідності коригування сум сформованих резервів.
Знецінення необоротних активів у сумі 14 443 374 тисячі гривень	У 2024 році на фінансові результати Товариства суттєво вплинули два ключові чинники: блокування українських чорноморських портів від початку воєнних дій та перебої з електропостачанням, спричинені масованими ударами по енергетичній інфраструктурі. За таких умов можливість підприємства формувати стабільні грошові потоки істотно знизилася, що зумовлює необхідність проведення моделі зменшення корисності (DCF-тесту) для переоцінки вартості необоротних активів.	Було здійснено комплексну перевірку правильності формування балансової вартості необоротних активів, які підлягали тестуванню на знецінення відповідно до вимог МСБО 36 «Зменшення корисності активів». Для оцінки коректності застосованої ставки дисконту (WACC), що використовувалась у моделі визначення знецінення, був залучений внутрішній експерт-оцінювач. Крім того, проведено аналіз розрахунку вартості у використанні необоротних активів. Перевірка охоплювала детальне вивчення ключових припущень, які застосувало керівництво підприємства при формуванні моделі, зокрема: прогнозовані обсяги видобутку, переробки та продажу продукції; очікувані ціни реалізації; прогнозована собівартість виробництва; а також передбачуваний рівень витрат на збут однієї тонни продукції з урахуванням існуючих та потенційно доступних логістичних маршрутів.
Трансфертне ціноутворення	Аудитори зосередили свою увагу на цій області через те, що суттєві судження вимагаються при застосуванні правил	Перевірено метод визначення трансфертної ціни на предмет його доречності використання керівництвом в галузі, яку провадить Товариство.

Продовження табл.2.1

1	2	3
	трансфертного ціноутворення та при визначенні ймовірності будь-яких збитків у зв'язку з податковою перевіркою.	Розглянуто судові справи між Товариством та податковими органами, а також останні подібні справи в Україні та результати судових розглядів.
Забезпечення, умовні зобов'язання та повнота розкриття інформації щодо судових спорів та позовів - 4 863 653 тисячі гривень	Товариство виступає стороною у низці судових процесів, три основних та найбільш ризикових з яких є: - оскарження отриманого Акту податкової перевірки в частині донарахування податкових зобов'язань з рентної плати за період з 01.04.2017 по 30.06.2024. - судовий спір щодо володіння часткою в 40,19% акцій Товариства; - відкриті арбітражні позови проти пов'язаної сторони щодо порушення валютного законодавства в частині строків погашення валютної дебіторської заборгованості.	Розглянуто та оцінено ймовірність відтоку ресурсів, яка виникає в результаті кожного окремого позову. Також було залучено внутрішніх експертів з податків та права для аналізу окремих судових справ, в яких бере участь Товариство, щоб зробити висновок про ймовірність результатів розгляду таких позовів. Перевірено розкриття інформації в окремій фінансовій звітності щодо повноти та точності впливу на показники фінансової звітності на основі наших процедур, описаних вище.

Джерело: складено автором на основі [32]

Оскільки, проект досить великий та потребує проведення великої кількості процедур для надання якісного висновку щодо надання впевненості, тому проводить прелім-аудит, тобто той, що починається у жовтні та проводиться на базі 9 місяців результатів діяльності підприємства. Попередня (prelim) стадія аудиту традиційно розпочинається до кінця звітного періоду і в даному випадку стартувала в жовтні на базі дев'яти місяців фактичних показників за 2024 рік. Мета цієї стадії — здобути попереднє розуміння бізнес-моделі і середовища клієнта в актуальних умовах, виявити ключові ризики та перевірити, чи діють контрольні точки, перш ніж переходити до інтенсивної фази детального тестування після закриття року. На практиці prelim-аудит включає збір і аналіз проміжної фінансової інформації, порівняння факту з бюджетом і планами, вивчення змін в операційній діяльності, а також формування первинної матриці ризиків та початкового рівня суттєвості. Оскільки проект є складним і вимагає великого обсягу процедур, проведення prelim-

аудиту дає змогу ефективно розподілити ресурси, визначити пріоритети та застосувати пропорційний підхід до зони підвищеного ризику.

Технічна частина prelim-етапу починається з перевірки ефективності «точок контролю» — контрольних процедур, визначених керівництвом (наприклад, погодження продажів, погоджені ліміти платежів, розмежування обов'язків у розрахунках з контрагентами). Для цього аудитори розсилають стандартизовані опитувальники (questionnaires) підрозділам, надсилають запити на документи, а також проводять інтерв'ю з ключовими представниками управлінського персоналу (CFO, керівники відділів збуту, логістики, фінансів). Інтерв'ю мають структурований характер: крім відомостей про поточні процедури, з'ясовуються недавні зміни у бізнес-процесах, аргументи менеджменту стосовно прогнозів, існуючі та потенційні контракти великих обсягів, питання щодо постачань і виробничих перебоїв. Одночасно виконується аналіз макро- та мікроекономічних чинників (логістичні обмеження, коливання цін на сировину, доступність енергоресурсів), які формують контекст оцінки ризиків і потенційно впливають на припущення менеджменту.

На підставі фактичних даних за 9 місяців та бюджету на 4-й квартал аудитор проводить прогнозування результатів за повний звітний рік. Прогноз кварталу формується шляхом зіставлення планових показників (бюджету) та фактичних результатів 9-місячного періоду із застосуванням коригувань, які менеджмент аргументує (сезонні фактори, підтверджені контракти, очікуване відновлення логістики тощо). Саме на цих прогнозних підставах визначається первісний рівень суттєвості для розробки програми аудиторських процедур — зазвичай у формі абсолютного показника, зумовленого вибором бази (процент від валового доходу, операційного прибутку або загальної вартості активів), а також встановлюються скориговані рівні суттєвості для конкретних статей. У роботі над цим розрахунком аудитори обґрунтовують вибір бази, застосовану процентну ставку та роблять документовані припущення про прогнозну достовірність бюджету клієнта.

Після затвердження первісної суттєвості програма аудиту коригується під ризикові області: для ділянок із високою ймовірністю суттєвих викривлень формуються розширені процедури. На етапі виконання робіт застосовуються кілька

видів процедур: аналітичні процедури (сопоставлення динаміки показників, співвідношень, трендів), тести заходів внутрішнього контролю (testing controls) та тести деталей (substantive tests). Аналітичні процедури використовуються і на prelim-етапі (для попереднього виявлення аномалій), і під час основного аудиту як засіб підтвердження або виклику додаткових процедур. Вони включають горизонтальний і вертикальний аналіз, коефіцієнтні індикатори, аналіз співвідношень валюти балансу й виручки, а також трендові моделі з урахуванням сезонності. Там, де аналітика виявляє відхилення від очікувань, аудитори проводять докладніше тестування документів, операцій і контрактів.

Тести заходів контролю включають перевірку дизайну та операційної ефективності ключових контролів: перевіряють, чи погодження великих контрактів відбувається належним чином, чи діє система бюджетного контролю, чи автоматизовані обмеження у платіжній системі дійсно виконуються. Якщо контроль виявлений як надійний, це може зменшити обсяг подальших процедур по суті; якщо ні — аудитори розширюють вибірку і збільшують глибину тестування. Тести деталей охоплюють підтвердження залишків (confirmations), перевірку первинних документів (договори, інвойси, транспортні документи, сертифікати), cut-off-тестування для доходів і витрат, і вибіркові інвентаризації. Методи відбору вибірки комбінують статистичні та нестатистичні підходи, з урахуванням ризику і суттєвості; при цьому застосовується принцип непередбачуваності в виборі вибірок, щоб унеможливити передбачувані маніпуляції.

Окрема увага приділяється «спеціальним процедурам»: перевірці вхідних залишків (opening balances) — особливо важливо у проєктах без зміни аудитора або коли існують знаки невідповідності у попередніх звітах; оцінці принципу безперервності діяльності (going concern) — аудитори аналізують грошові потоки, кредитні ковенанти, сценарії «стрес-тестів» та план дій менеджменту; оцінці подій після звітної дати (subsequent events) — перевіряють, чи мають пізні події вплив на звітність і потребують коригувань або розкриттів; перевірці операцій з пов’язаними сторонами — досліджують умови транзакцій, їх комерційну доцільність та повноту розкриття; та перевірці розкриттів у фінансовій звітності на відповідність

застосованим стандартам. Для складних оцінок (наприклад, impairment testing, WACC, трансфертні ціни) залучаються експерти (оцінювачі, податкові юристи, IT-спеціалісти), причому їх висновки документуються як частина доказової бази.

У роботі з великим обсягом даних аудитори активно використовують IT-інструменти для формування вибірок, пошуку аномалій (data analytics), зіставлення масивів (reconciliation) і автоматичного генерування звітів по тестах. Лог системи обробки даних, скрипти відбору та результати автоматизованих процедур зберігаються в робочих документах як частина доказів. Весь процес супроводжується постійним професійним скептицизмом: аудитори документують обґрунтування своїх суджень, причини вибору рівня суттєвості, підстави для корекцій і рішення про необхідність додаткових процедур.

Фінальною фазою виконання робіт є узагальнення результатів, оцінка сукупного впливу виявлених викривлень порівняно з встановленою суттєвістю, перегляд остаточної матриці ризиків та прийняття рішення щодо формулювання аудиторської думки. Якщо під час детального тестування виявляються нові суттєві ризики, рівень суттєвості і програма процедур можуть бути переглянуті. Результати перевірки документуються у вигляді висновків у робочих файлах, готуються листи керівництву з рекомендованими коригуваннями, та формується остаточний пакет доказів, необхідний для підготовки Звіту незалежного аудитора.

Перевагою попереднього аудиту є економія часу і краща фокусування ресурсів у період після закриття року: завдяки проведеній у жовтні-грудні роботі команда має попередній набір доказів, уточнені ризики і заздалегідь відпрацьовані процедури, що підвищує якість висновку та знижує ризик упущень у великому і складному проекті аудиту.

Наступним кроком після розрахунку суттєвості є виконання власне аудиторських процедур, зокрема аналітичних процедур, тестів заходів контролю, тестів деталей, спеціальних процедур щодо оцінки вхідних залишків, дотримання принципу безперервності, подій після звітної дати, операцій з пов’язаними особами, розкриття інформації у фінансовій звітності та інших.

У розділі 3 даної роботи продемонстровано виконання аналітичних аудиторських процедур на підставі окремої фінансової звітності ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» за звітний 2024 та порівняльний 2023 роки.

Аудиторський висновок, підготовлений ТОВ «БейкерТіллі Україна», носить форму без застереження (unmodified / позитивна думка) — тобто аудитори дійшли висновку, що окрема фінансова звітність Товариства за станом на 31 грудня 2024 року та за звітний рік в цілому представляє достовірно, в усіх суттєвих аспектах, фінансовий стан підприємства, фінансові результати його діяльності та грошові потоки відповідно до вимог застосовуваної концептуальної основи складання звітності. У випадку ПГЗК ця концептуальна основа визначена як Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) із дотриманням національного законодавчого вимогу — Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Форма без застереження свідчить про те, що аудитори отримали достатні й доречні аудиторські докази, які дають їм підстави висловити упевненість у відсутності суттєвих викривлень у представленій звітності. Досягнення такого висновку передбачало комплекс процедур: оцінку ризиків суттєвого викривлення, перевірку ефективності ключових внутрішніх контролів, виконання аналітичних процедур, тестування операцій та залишків, підтвердження матеріальних залишків зовнішніми підтвердженнями, оцінку коректності застосування облікової політики, виконання перевірок у складних та оцінних статтях (наприклад, impairment testing, резерви під дебіторську заборгованість, трансфертне ціноутворення), а також розгляд подій, що сталися після звітної дати. Кожен з цих елементів був задокументований у робочих файлах аудитора, із зазначенням обґрунтувань і відповідних доказів.

З практичної точки зору позитивна думка означає, що фінансова звітність є надійним джерелом інформації для користувачів — інвесторів, кредиторів, регуляторів та інших зацікавлених сторін — оскільки вона відображає економічні реалії діяльності підприємства у відповідності до прийнятих облікових стандартів. Водночас такий висновок не є абсолютною гарантією відсутності будь-яких помилок або шахрайства; він ґрунтується на ймовірнісному, ризик-орієнтованому підході

аудиту, при якому аудитори оцінюють і тестують ті ділянки, де ризики найбільші, та виносять професійне судження на основі отриманих доказів.

Крім самої думки, аудитори оцінювали також повноту і доречність розкриттів, у тому числі щодо суттєвих облікових політик, оцінок керівництва та невизначеностей, що можуть вплинути на здатність підприємства продовжувати діяльність як таке, що діє на безперервній основі. У разі, якби аудиторам не вдалося отримати достатні докази або б було виявлено суттєві невідповідності чи невизначеності, які не були б належним чином розкриті, форма висновку могла б змінитися (висновок з застереженням, негативний висновок або відмова від висловлення думки). Отримання ж беззастережної думки відображає те, що аудиторами не виявлено підстав для таких коригувань або обмежень у доказах.

З погляду користувачів фінансової звітності, такий результат аудиту підвищує довіру до звітності Товариства, полегшує прийняття інвестиційних і кредитних рішень та сприяє прозорості корпоративного управління. Для самого підприємства позитивний висновок також є індикатором належної організації бухгалтерського обліку та достатності процедур внутрішнього контролю, хоча він одночасно повинен стимулювати подальші кроки щодо вдосконалення процесів, поліпшення якості облікових оцінок та підтримки стійкості бізнесу в умовах зовнішніх ризиків.

Між тим, з метою розкриття особливостей побудови Звіту незалежного аудитора розглянемо практичні засади його складання в п.2.4.даного дослідження.

2.3. Порядок складання робочої документації аудитора під час проведення аудиту фінансової звітності

Аудиторська документація становить суттєвий і невід’ємний елемент кожного аудиторського завдання, оскільки вона не лише фіксує фактичну реалізацію процедур і отримані докази, а й відображає логіку професійних суджень, структуру управління ризиками та відповідність виконаної роботи вимогам стандартів і внутрішніх політик фірми. На етапі укладання угоди між аудиторською організацією та Клієнтом формується первинний пакет документів, який стає відправною точкою для всієї подальшої роботи. До такого пакета належать договір про надання аудиторських

послуг і супровідний Лист-зобов’язання (engagement letter), що деталізує предмет перевірки, обсяг робіт, строки виконання, винагороду, відповідальність сторін і, за потреби, умови конфіденційності. Лист-зобов’язання часто розглядається як невід’ємний додаток до договору і слугує офіційним джерелом очікувань та обмежень, що визначають рамки аудиторського ангажементу.

Одночасно з підписанням договору готується документ, який підтверджує незалежність кожного учасника аудиторської команди — Декларація незалежності. У цьому документі аудитори письмово закріплюють відсутність обставин, що можуть поставити під сумнів їхню неупередженість (фінансові інтереси, попередні професійні відносини з клієнтом, родинні зв’язки тощо). Така практика є не лише елементом дотримання етичних норм, але й інструментом управління ризиком конфлікту інтересів на рівні фірми.

Після формалізації контрактних відносин розпочинається стадія організації та планування перевірки, під час якої створюється ядро аудиторської документації: загальна стратегія аудиту, загальний план аудиту та програми аудиту для окремих ділянок роботи. Кожен із цих документів виконує свою роль у системі планування. Загальна стратегія — це документ високого рівня, що фіксує ключові управлінські рішення: визначення пріоритетних ризикових зон, оцінку необхідних ресурсів, орієнтовні часові рамки та підхід до взаємодії з керівництвом і контролюючими органами. Такий меморандум дає аудиторській команді спільне розуміння того, як буде побудований процес і на які питання слід звернути підвищену увагу.

Загальний план аудиту є більш докладним інструментом оперативного планування. Він розкладає загальну стратегію на конкретні складові: перелік ділянок для перевірки, визначення процедур оцінки ризиків на рівні тверджень, очікувані обсяги вибірок, узгоджені строки виконання, розподіл ролей і відповідальностей між членами команди, вимоги до документування результатів та контрольні точки для внутрішніх рецензій. Формат і ступінь деталізації плану залежать від масштабу підприємства, складності його операцій, наявності попередніх аудитів та рівня автоматизації обліку. Важливо, щоб план був достатньо конкретним, аби слугувати

практичним керівництвом для виконання процедур, але й гнучким, щоб його можна було коригувати внаслідок виявлення нових ризиків.

Програми аудиту (audit programs) є безпосереднім «набором інструкцій» для практичної реалізації плану: вони деталізують характер кожної контрольної чи тестової процедури, її мету, очікувані джерела доказів, етапи виконання та форму документування результатів. Типова програма включає: найменування контрольної процедури; чітке формулювання її цілі (що саме перевіряється та з якою метою); перелік необхідних джерел інформації (певні первинні документи, регістри, довідкові матеріали); покроковий опис методики виконання (порядок відбору вибірки, критерії вибору, техніки перевірки); та інструкцію щодо оформлення результатів (які поля у таблиці заповнити, які підпис-маркери використати, де прикріпити скани документів). У програмах також обов’язково фіксуються критерії для подальших дій: наприклад, при виявленні невідповідностей певного розміру потрібно негайно інформувати керівника групи та ініціювати додаткові процедури.

Практичне застосування програми вимагає чіткої організації виконання: кожна процедура має мати призначеного виконавця (аудитор-асистент, старший аудитор, відповідальний за певну ділянку), терміни виконання та орієнтовний бюджет часу. У програмах часто вказується кількість годин на виконання кожної операції і загальний ліміт ресурсів, що дозволяє контролювати витрати часу та забезпечувати ефективність виконання. Важливим елементом є також система контролю якості — проміжні рев’ю виконаних розділів плану повинні проводитися старшими членами команди або незалежним рецензентом, щоб виявити пробіли в доказовій базі та скоригувати програму за потреби.

Стандарти оформлення робочих документів не є жорстко уніфікованими на міжнародному рівні; натомість аудиторські фірми розробляють власні шаблони і методики. Проте існує загальна структура оформлення процедур, яка підвищує зрозумілість і відтворюваність робіт: кожен робочий документ має унікальний ідентифікатор (номер та код), що дозволяє посилатися на нього в інших частинах робочих файлів; містити заголовок з найменуванням процедури; перелік використовуваних джерел; стисле резюме виконаних дій; таблицю з результатами та

поля для підпису відповідальних осіб і дат. Нумерація робочих документів створює навігаційну карту, яка полегшує внутрішні рев'ю, зовнішні перевірки якості та архівування.

Крім стандартних програм, аудиторська документація включає супровідні матеріали: реєстри запитів і відповідей (request-lists), листи-підтвердження (confirmations), протоколи інвентаризацій, меморандуми щодо професійних суджень, обґрунтування суттєвості й критеріїв верифікації, робочі таблиці аналітичних розрахунків та скрипти для автоматизованого відбору вибірок. У разі залучення експертів у документації фіксуються їхні висновки, методологія розрахунків і посилання на вихідні дані; якщо ж використовується програмне забезпечення для аналізу даних, у документах наводяться параметри запитів, логіка алгоритмів і результати їх виконання.

Особливу увагу приділяють механізмам контролю якості в рамках документації: кожен узгоджений етап роботи підлягає підписанню виконавцем і перевірці керівником з фіксацією дати перевірки; створюються контрольні списки для завершення ділянок (closing checklists), що підтверджують виконання всіх запланованих процедур. Це дозволяє гарантувати, що при передачі роботи між членами команди чи під час рецензування не буде втрачено важливих елементів доказової бази.

Сучасна практика все більше інтегрує IT-інструменти в процес документування: системи управління робочими папками (document management systems), платформи для генерації та збереження робочих файлів, автоматизовані шаблони з полями для заповнення, а також інструменти data analytics, що дозволяють зберігати скрипти вибірок і результати їх виконання як частину робочої документації. Це підвищує оперативність, зручність рев'ю та надійність збереження даних.

На завершальному етапі аудиту вся робоча документація піддається остаточному огляду і архівується відповідно до політик фірми й вимог контролю якості; в ній фіксуються підсумкові висновки по кожній ділянці, перелік невирішених питань, листи з рекомендаціями для клієнта (management letter) та підсумкові таблиці впливу виявлених викривлень на фінансові показники. Правильна побудова та

оформлення аудиторської документації не лише підвищує якість аудиторської послуги, а й слугує гарантією прозорості, підзвітності та можливістю захисту професійних рішень аудитора у разі подальших перевірок або спорів.

Під час організації та планування аудиторської перевірки аудитори складають наступну аудиторську документацію:

– загальну стратегію аудиту, яка встановлює обсяг, час та головні напрями аудиторської перевірки та є підставою для розробки детальнішого загального плану аудиту.

– загальний план аудиту - більш докладний, ніж загальна стратегія аудиту, оскільки охоплює характер, час та обсяг аудиторських процедур, які виконуватимуть члени аудиторської групи із завдання. Незважаючи на те, що загальний план аудиторської перевірки має бути досить детальним для того, щоб слугувати інструкцією для розробки програми аудиту, його точна форма і зміст залежатимуть від розмірів суб'єкта господарювання, складності аудиторської перевірки, а також від конкретних методик і технологій, які застосовуються аудитором.

– програма аудиту, яка слугує інструментом фіксації запланованих дій аудитора, у тому числі визначення характеру, термінів виконання та обсягу процедур оцінки ризиків, а також конкретних аудиторських заходів на рівні окремих тверджень відповідно до встановленого рівня ризику.

Аудитор зобов'язаний скласти та належним чином задокументувати програму аудиту, у якій визначаються конкретні аудиторські процедури, а також їхній характер, терміни виконання та обсяг. Така програма виступає деталізованим продовженням загального плану перевірки, перетворюючи його на чіткий перелік практичних дій.

Наявність програми дозволяє ефективно організувати роботу аудиторської групи, адже в ній точно зазначено, хто саме, коли і які процедури повинен виконати. Вона слугує своєрідною інструкцією для асистентів і всієї команди, забезпечуючи належний контроль за якістю виконання перевірки та створюючи документальне підтвердження проведених робіт.

У структурі програми можуть бути передбачені окремі завдання за кожним напрямом перевірки, а також бюджет робочого часу — тобто кількість годин, які

планується витратити на певні процедури або ділянки аудиту. Важливо, щоб ці часові показники узгоджувалися із загальним планом перевірки та відображали однакові обсяги робіт.

Усі процедури, як правило, оформлюються більш-менш однаково та мають містити у собі наступне:

– найменування контрольної процедури;

– мету проведення контрольної процедури;

– перелік засобів (первинні документи, регістри аналітичного і синтетичного обліку клієнта, норми, нормативи й різна довідкова інформація),необхідних для виконання процедури;

– опис техніки виконання процедури;

– опис форми подання результатів проведеної процедури.

Що більше, для зручності зазвичай усі робочі документи з процедурами мають власні номери, що дозволяють посилатися на них у програмі аудиторської перевірки у певного Клієнта. Міжнародні стандарти не встановлюють чітко визначені форми робочих документів. Аудиторські фірми, як правило, розробляють власну методику та порядок складання та оформлення такої документації, що є конфіденційною.

Проаналізувавши літературу та досвід з аудиторської практики, можемо узагальнити, що повний пакет робочої документації, яка складається в архівній папці, має наступні файли:

1. Перманентний файл та доповнення до нього
2. Звітний файл
3. Організаційний файл
4. Робочі файли всієї аудиторської команди
5. Файли по інвентаризації та нагляду за її проведенням
6. Аудиторський висновок
7. Лист керівництву
8. Оригінал договору щодо надання послуг з аудиту
9. Акти виконаних робіт, якщо такі є.

Відповідно до умов аудиторського завдання, клієнт надає аудитору копії фінансової звітності та необхідних облікових і податкових регістрів. Усі отримані документи систематизуються, позначаються відповідними індексами та формують Звітний файл, що стосується проведеної перевірки. До такого файлу можуть входити, зокрема, копії фінансових звітів за перевірюваний період, а також оборотно-сальдова відомість або інші регістри, які відображають рух та залишки на рахунках за відповідний звітний період.

До складу Організаційного файлу підлягають оформленню й включенню такі документи: «Оцінка аудиторського ризику», «Оцінка облікової політики», «Звірення даних фінансової звітності з даними бухгалтерського обліку», «Визначення величини рівня суттєвості», «Висновки по плануванню аудиторської перевірки», «Опис основних підходів до проведення аудиту» тощо.

Протягом усього періоду проведення аудиторської перевірки, а також після її закінчення та подання звіту клієнту аудитор має забезпечити належні умови зберігання документів. Робочі документи слід зберігати в поточному архіві протягом року, а потім передаватися до постійного архіву аудиторської фірми на тривале зберігання.

2.4. Практичні засади складання Аудиторського звіту на прикладі АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

Останнім етапом у наданні послуг з впевненості є складання Звіту незалежного аудитора щодо фінансової звітності. Що більше, МСА 700 визначає, що саме ціллю аудитора є сформувати думку щодо фінансової звітності виходячи з оцінювання висновків на основі отриманих аудиторських доказів та чітко висловити таку думку у письмовому звіті. [19]

Також даний міжнародний стандарт дає послідовність викладу інформації в аудиторському звіті та підхід до його побудови. Детальніше структуру розглянемо на прикладі звіту ТОВ «БейкерТіллі Україна» щодо окремої фінансової звітності ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат».

1) Перша інформація, яка зазначається в аудиторському звіті – це назва адресата, тобто кому адресовано даний висновок. У випадку даної магістерської роботи – це досліджуване підприємство, а саме ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат».

2) Наступною викладається думка фахівців з аудиторської діяльності, тобто вказується вид висновку – модифікований та немодифікований. Нагадаємо, що існують такі види модифікованих думок:

- Думка із застереженням. Причинами даної модифікації можуть бути відсутність можливості отримати прийнятні аудиторські докази в достатньому об’ємі, однак вплив потенційно можливиї викривлень є суттєвими, проте не всеохоплюючими, або ж отримавши докази, аудитор приходить до викривлень, які є суттєвими, але не всеохоплюючі.
- Негативна думка. Дана думка надається у випадку того, що викривлення є суттєвими та всеохоплюючими для фінансової звітності Клієнта
- Відмова від висловлення думки. Аудитори не можуть отримати достатні та прийнятні докази для обґрунтування думки і роблять висновок, що потенційно можливі викривлення з даного питання є суттєвими та всеохоплюючими для звітності.

Проаналізувавши звіт аудитор щодо звітності досліджуваного підприємства, бачимо, що думка аудитора є не модифікованою або позитивною, тобто «окрема фінансова звітність, що додається, відображає достовірно, в усіх суттєвих аспектах, фінансовий стан Товариства на 31 грудня 2024 р. та його фінансові результати і грошові потоки за рік, що закінчився зазначеною датою, відповідно до Міжнародних стандартів фінансової звітності ("МСФЗ") та відповідає вимогам Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" щодо складання фінансової звітності». [32]

3) Наступним розділом аудиторського висновку є «Основа для думки». У разі, коли аудитор формує безумовно позитивну думку, як це має місце у нашій ситуації, цей розділ зазвичай містить лише підтвердження того, що перевірка виконувалася відповідно до вимог Міжнародних стандартів аудиту. Також тут зазначається

інформація про дотримання аудитором принципів незалежності, об’єктивності та інших професійних етичних вимог.

Водночас, якщо під час проведення аудиту були б виявлені суттєві помилки або викривлення у фінансовій звітності, у цій частині звіту обов’язково було б наведено пояснення підстав для висловлення модифікованої думки. Іншими словами, у разі необхідності висловлення думки із застереженням саме в цьому розділі викладалося б детальне обґрунтування причин такого рішення.

4) Суттєва невизначеність, що стосується безперервності діяльності, адже МСА 570 «Безперервність діяльності» розглядає це як основу для бухгалтерського обліку.[17] Даний пункт детально почав розкриватись після агресії рф 24 лютого 2022, оскільки дана подія має негативний вплив на діяльність підприємства і становить загрозу для операцій видобутку ста переробки залізної руди в окатки, що більше дана подія створює проблеми з логістикою, що напряму впливає на результати бізнесу. Саме тому існує суттєва невизначеність, яка може поставити під сумнів безперервність діяльності Клієнта у випадку негативного сценарію розвитку військових подій.

5) Ключові питання аудиту. Даний пункт розкриває ті сфери перевірки, які підлягали обговоренню з управлінським персоналом компанії, що перевіряється, а також докладно досліджувалися під час проведення аудиту. Таким чином, ключові питання – це питання, яким варто приділити ретельну увагу за професійним судженням аудитора. Перелік ключових питань досліджуваного підприємства розглядався в межах п. 2.2 даної роботи. У звіті вони, як правило, у вигляді таблиці, де в першому стовпці наводиться назва ключового питання, в другому – причини уваги до даного питання, і в третьому - як відповідне питання було розглянуто.

Існують ряд вимог до викладу ключових питань в аудиторському звіті, серед основних наступні:

- при їх викладенні аудитор має обов’язково покладатися на конкретні примітки до фінансової звітності, в яких розкрито питання;
- аудитор має описати суть питання і його значення під час перевірки;

- аудитор повинен чітко розкрити, якими конкретними аудиторськими процедурами було здійснено перевірку відповідного питання.

6) Наступним елементом аудиторського звіту є розділ, присвячений «Іншій інформації», за зміст і коректність якої відповідає управлінський персонал та особи, наділені вищими управлінськими повноваженнями. Аудитор не несе відповідальності за цю інформацію, однак зобов'язаний її проаналізувати. Якщо під час ознайомлення виникають будь-які сумніви, невідповідності чи підозри щодо її достовірності, аудитор має повідомити про це відповідальних осіб, щоб ті могли оцінити ситуацію та вжити необхідних заходів.

7) Далі відокремленими розділами в аудиторському висновку зазначається відповідальність управлінського персоналу та тих, кого наділено найвищими повноваженнями, щодо фінансової звітності та розкривається відповідальність членів аудиторської команди за аудит фінансової звітності.

8) Окремою складовою Звіту незалежного аудитора, що складається відповідно до українського законодавства, є розділ «Звіт щодо вимог інших законодавчих і нормативних актів». Його зміст формується з урахуванням положень Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» і містить інформацію, яка виходить за межі стандартного аудиторського висновку. У цьому розділі аудитор повинен розкрити порядок призначення на аудит та зазначити загальну тривалість виконання аудиторського завдання. Для підприємств, що мають суспільний інтерес, тривалість безперервного проведення обов'язкового аудиту не може перевищувати десяти років. У випадку досліджуваного підприємства цей строк наразі становить лише три роки. Крім того, у цьому розділі підтверджується, що під час періоду перевірки аудиторська фірма не надавала жодних неаудиторських послуг, які могли б поставити під сумнів її незалежність або створити загрозу об'єктивності висновків. Аудитори окремо засвідчують відсутність будь-яких дій чи форм взаємодії з клієнтом, що могли б вплинути на неупереджене здійснення перевірки чи формування професійного судження щодо достовірності фінансової звітності. Таким чином забезпечується прозорість процесу аудиту та дотримання вимог щодо незалежності, встановлених професійними стандартами та законодавством України.

Завершальним етапом оформлення аудиторського звіту є його підписання ключовим партнером відповідно до вимог Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», а також проставлення дати складання документа. При цьому дата аудиторського звіту не може передувати моменту, коли аудитор отримав достатні та належні аудиторські докази, що слугують підґрунтям для формування професійного судження щодо достовірності фінансової звітності.

Узагальнюючи викладений матеріал, можна зробити висновок, що структура Звіту незалежного аудитора є послідовною, обґрунтованою та охоплює всі ключові елементи, необхідні для повного розкриття результатів аудиторської перевірки. Такий формат забезпечує належне висвітлення суттєвих аспектів аудиту, підтверджує правдивість і точність фінансової звітності та демонструє її відповідність чинному законодавству й міжнародним стандартам.

Висновки до розділу 2

У ході проведення дослідження в Розділі 2 було встановлено таке:

1. У даній роботі досліджувалось ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», що входить до складу міжнародної групи Forrexpo. Підприємство спеціалізується на видобутку залізорудної сировини та виробництві залізорудних окатків, забезпечуючи повний, замкнений виробничий цикл — від видобутку руди до виготовлення готової продукції. Така інтегрованість процесів підкреслює високу технологічну складність та стратегічне значення підприємства у гірничорудній галузі України.

2. З огляду на масштаби та вид діяльності, ПрАТ «ПГЗК» належить до підприємств, що становлять суспільний інтерес, тому відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» підлягає щорічній обов’язковій аудиторській перевірці. Аудиторська фірма ТОВ «Бейкер Тіллі Україна» була призначена Наглядовою радою у 2020 році, і протягом чотирьох років здійснює аудит безперервно. Такий строк співпраці відповідає чинним вимогам щодо ротації аудиторів та не перевищує допустимих меж.

3. У процесі аудиторської перевірки було визначено ключові питання, які мають суттєвий вплив на достовірність фінансової звітності. До них віднесено: правильність визначення та відображення доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг; дотримання вимог у сфері трансфертного ціноутворення; формування забезпечень і відображення умовних зобов’язань, включно з повнотою розкриття інформації щодо судових спорів; тестування активів на предмет можливого знецінення. Зазначені напрями є найбільш ризикованими та вимагають підвищеної уваги аудиторів.

4. Незважаючи на те, що у 2024 році підприємство отримало збиток, керівництво підтвердило дію принципу безперервності діяльності, обґрунтувавши наявність ресурсів і можливостей для продовження роботи у майбутньому періоді. Аудитори проаналізували відповідні припущення та не виявили обставин, які б спростовували застосування цього принципу.

5. За результатами проведеної перевірки аудитор сформував немодифіковану (позитивну) думку, що свідчить про те, що фінансова звітність підприємства подана правдиво, повно та відповідає вимогам застосовної концептуальної основи. Такий висновок підтверджує відсутність суттєвих викривлень та достатній рівень прозорості фінансової інформації.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНІ ПРОЦЕДУРИ В ПРОЦЕСІ АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СУСПІЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

3.1. Види аналітичних процедур в аудиті

Під час перевірки та здійсненні обов'язкового аудиту фінансових показників підприємств, які становлять суспільний інтерес, обов'язково проводяться аналітичні процедури. Також варто додати, що Рада з аудиторських стандартів зобов'язала виконувати такі процедури на всіх етапах аудиту фінансової звітності.

У багатьох джерелах аналітичні процедури визначаються як оцінка фінансової інформації підприємства за допомогою вивчення взаємозв'язків між фінансовими та не фінансовими даними. Відповідно до цього визначення аналітичні процедури розглядаються не тільки як виявлення, аналіз і оцінка співвідношень між фінансово-економічними показниками діяльності, але й як вивчення зв'язку цих співвідношень і закономірностей з іншою наявною інформацією або причин можливих відхилень від її. МСА 520 «Аналітичні процедури» визначає способи та рівні проведення аналітичних процедур, які детальніше показано на рис. 3.1.1.

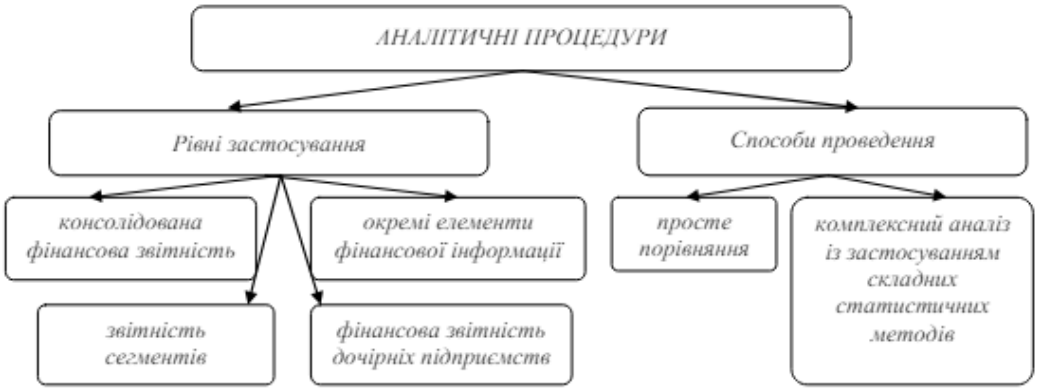

Рис. 3.1.1 Способи та рівні проведення аналітичних процедур
Джерело: складено автором

Проаналізувавши сучасну економічну та бухгалтерську літературу, можемо виділити наступні види аналітичних процедур в аудиті відповідно до етапів:

1) на етапі планування:

- вертикальний і горизонтальний аналіз Балансу - виявлення тенденцій зміни статей звітності у динаміці (горизонтальний) та структури активів і зобов'язань у межах одного періоду (вертикальний);

- розрахунок основних фінансових коефіцієнтів - оцінка ліквідності, платоспроможності, прибутковості, оборотності активів для виявлення ризикових зон;

- аналіз ключових змін - встановлення різких коливань у доходах, витратах чи балансі, які можуть свідчити про можливі викривлення;

- аналіз співвідношень між конкретними показниками обліку і звітності - перевірка логічної узгодженості даних (наприклад, між чистим доходом і собівартістю);

- аналітичний огляд регістрів бухгалтерського обліку - оцінка повноти й послідовності записів у журналах, відомостях, оборотно-сальдових відомостях;

- аналіз облікової політики - визначення адекватності застосованих методів обліку, їх послідовності та відповідності стандартам;

- аналіз основних положень, нормативів, стандартів підприємства, що перевіряється в ході аудиту тощо.

2) на етапі виконання завдання, який зазвичай називають етапом перевірки по суті, застосовуються такі аналітичні процедури, як:

- перевірка послідовності застосування облікової політики з року в рік - переконання, що підприємство стабільно застосовує облікові принципи з року в рік;

- визначення і аналіз значень і тенденцій основних показників, які характеризують окремі сегменти фінансової звітності, з метою виявлення незвичайних відхилень, нетипових операцій тощо - оцінка змін у доходах, витратах, прибутках, сегментах діяльності для виявлення нетипових відхилень;

- порівняльний аналіз фактичних показників і показників кошторисів, планів, прогнозів тощо - перевірка, чи відповідають фактичні результати очікуваним, і пошук причин відхилень;

- аналітичний огляд записів Головної книги чи Зведених журнальних проведень - виявлення нестандартних або помилкових бухгалтерських записів;

- зіставлення даних фінансової звітності з показниками обліку - контроль узгодженості даних між обліковими регістрами та фінансовою звітністю;

- звірка і порівняльний аналіз вхідних залишків фінансової звітності звітного періоду з вихідними залишками попереднього періоду тощо.

Аналітичні процедури по суті проводяться також окремо за кожним з об'єктів обліку і звітності, тобто: основним засобам, нематеріальним активам, запасам, фінансовим інструментам (грошовим коштам, дебіторській заборгованості, позикам, фінансовим допомогам тощо), власному капіталу, забезпечень, доходам, витратам і фінансовим результатам.

3) на завершальному етапі аналітичні процедури охоплюють:

- аналітичний огляд робочої документації аудитора - перевірка повноти виконаних процедур і наявності доказів за всіма ділянками;

- узагальнений огляд розрахованих відхилень і їх причин - аналіз отриманих результатів для формування остаточних висновків;

- аналіз достатності аудиторських доказів - оцінка, чи є зібрана інформація достатньою для формування думки;

- аналіз і оцінка обґрунтованості зроблених аудитором висновків - перевірка логічного зв'язку між доказами та висновками;

- аналіз подій після звітної дати - оцінка впливу подій, що сталися після дати балансу, на достовірність звітності;

- аналіз сукупної суми викривлень, встановлених в ході аудиту - визначення, чи є виявлені помилки суттєвими та чи впливають вони на аудиторський висновок тощо.

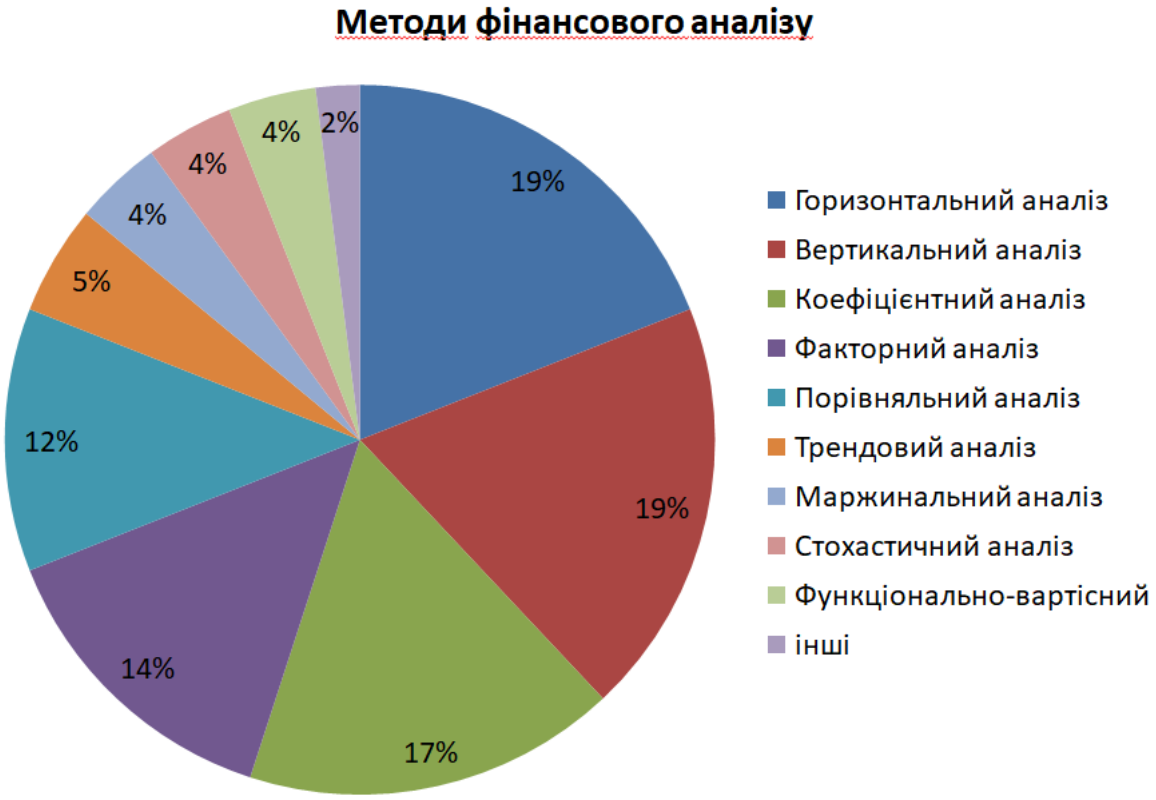

Рис.3.2 Популярність методів фінансового аналізу
Джерело: складено автором на основі джерела [26]

Отже, аналітичні процедури є вельми різноманітними, і їх застосування має складати важливу частину аудиторської перевірки фінансової звітності підприємств суспільного інтересу.

Далі проведемо аналітичні процедури з метою перевірки даних фінансової звітності АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

3.2. Аналіз показників Звіту про фінансовий стан АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

Для проведення аналізу було використано фінансову звітність за рік, який закінчився 31.12.2024 року, адже саме ця звітність пройшла аудиторську перевірку незалежного експерта - ТОВ «БейкерТіллі Україна» та була викладена у відкритий доступ, а саме оприлюднена на офіційному сайті підприємства.

Аналіз структури і динаміки активів балансу наведено в табл.3.1.

Таблиця 3.1

Аналіз структури і динаміки активів балансу АТ «ПГЗК»

Актив	Станом на		Абсолютне відхилення +/-	Темп приросту, %	Питома вага у валюті балансу, %	
	31.12.2023	31.12.2024	2024-2023	2024-2023	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7
I. **Непоточні активи**	17 002 167	15 410 136	-1 592 031	-9,36	33,34	29,36
Основні засоби						
Інвестиційна нерухомість	24 093	22 628	-1 465	-6,08	0,05	0,04
Нематеріальні активи за винятком гудвілу	131 234	126 336	-4 898	-3,73	0,26	0,24
Інвестиції, облік яких ведеться за методом участі в капіталі	181 905	273 525	91 620	50,37	0,36	0,52
Інвестиції в дочірні підприємства, спільні підприємства та асоційовані підприємства, відображені в окремій фінансовій звітності	37 896	37 896	-	0,00	0,07	0,07
Непоточні запаси	374 648	367 213	-7 435	-1,98	0,73	0,70
Відстрочені податкові активи	96 621	4 285	-92 336	-95,57	0,19	0,01
Інші непоточні нефінансові активи	86 979	44 751	-42 228	-48,55	0,17	0,09
Загальна сума непоточних активів	**17 935 543**	**16 286 770**	**-1 648 773**	**-9,19**	**35,17**	**31,03**
II. **Поточні активи**	4 315 437	4 641 844	326 407	7,56	8,46	8,84
Поточні запаси						
Торговельна та інша поточна дебіторська заборгованість	27 485 032	30 174 811	2 689 779	9,79	53,90	57,48
Поточні податкові активи	502 167	845 787	343 620	68,43	0,98	1,61
Інші поточні нефінансові активи	732 708	487 437	-245 271	-33,47	1,44	0,93
Грошові кошти та їх еквіваленти	17 435	58 815	41 380	237,34	0,03	0,11
Загальна сума поточних активів за винятком непоточних активів або груп вибуття, класифікованих як утримувані для продажу або утримувані для виплат власникам	**33 052 779**	**36 208 694**	**3 155 915**	**9,55**	**64,82**	**68,97**
Непоточні активи або групи вибуття, класифіковані як утримувані для продажу або як утримувані для виплати власникам	2 485	-	-2 485	-100,00	0,00	0,00

Продовження табл.3.1

1	2	3	4	5	6	7
Загальна сума поточних активів	**33 055 264**	**36 208 694**	**3 153 430**	**9,54**	**64,83**	**68,97**
Загальна сума активів	**50 990 807**	**52 495 464**	**1 504 657**	**2,95**	**100**	**100**

Джерело: складено автором

Висновки: З аналізу структури та динаміки змін активів балансу, наведеного вище, бачимо, що основну частину активів досліджуваного підприємства становлять торгова дебіторська заборгованість та основні засоби. Проте за звітний рік відбулось зменшення питомої частини основних засобів з 33,3% від валюти балансу до 29,4%, в той час як дебіторська заборгованість зросла на 3,6% і стала складати 57,48%, що є більшою половиною від загальної валюти балансу. Як перше, так і друге явище є негативною тенденцією в діяльності підприємства. Причиною цьому стали економічна криза в Україні, спричинена агресією рф, логістичні труднощі, а також санкції на кінцевого бенефеціара АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» - Жеваго К.В.

Через вищенаведені причини було проведено тест на знецінення відповідно до вимог МСБО 36 «Зменшення корисності активів» і як результат – знецінення необоротних активів на суму 14 4432 374 тис.грн. Також спостерігається зменшення залишкової вартості основних засобів, яка становить 15 410,1 млн грн. станом на 31.12.2024, на 9,36% або на 1,6 млрд грн., що пов’язане частково зі збільшенням суми їх уцінки та ліквідації деяких комбайнів.

Варто зупинитись також на факті зростання статті інвестицій, облік яких ведеться за методом участі в капіталі, більш ніж на 50%, а також поточних запасів на суму 326 407, що призвело до незначного їх зростання у загальній частці усіх активів досліджуваного акціонерного товариства.

Всі інші статті активу балансу, які мають незначні питомі ваги у загальній сумі активів АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», за звітний календарний рік не зазнали суттєвих змін.

Підсумовуючи, бачимо, що загалом структура є типовою для підприємств такого виду діяльності, а саме видобувних та виробничих, і усі зміни є

прогнозованими та такими, що відповідають впливу зовнішніх факторів господарювання.

Фінансова стійкість підприємства значною мірою визначається структурою його пасивів, адже саме вони відображають джерела формування активів і напрямки залучення капіталу. Оптимальне співвідношення власних і позикових коштів свідчить про здатність підприємства самостійно фінансувати свою діяльність, підтримувати ліквідність і забезпечувати стабільність розвитку навіть за зміни зовнішніх умов. Аналіз динаміки та структури пасивів дає можливість оцінити рівень фінансової незалежності, ефективність управління зобов'язаннями, а також тенденції у зміні капіталу підприємства. З огляду на це, доцільно здійснити детальне дослідження складу, динаміки та структурних змін пасивів балансу АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», що дозволить визначити, які джерела фінансування відіграють провідну роль у його діяльності, а також простежити зміни у фінансовій політиці підприємства протягом аналізованого періоду. В свою чергу, дотримуючись принципу подвійного запису, не можна не провести аналіз структури і динаміки пасивів балансу АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», який представлено в табл.3.2.

Таблиця 3.2

Аналіз структури і динаміки пасивів балансу АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

Пасив	Станом на		Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %	Питома вага, %	
	31.12.2023	31.12.2024	2024-2023	2024-2023	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7
I. Власний капітал						
Статутний капітал	3 087 600	3 087 600	-	-	6,06	5,88
Нерозподілений прибуток	20 717 117	17 563 201	-3 153 916	-15,22	40,63	33,46
Емісійний дохід	4 182 890	4 182 890	-	0,00	8,20	7,97
Інші резерви	394 341	134 783	-259 558	-65,82	0,77	0,26
Загальна сума власного капіталу	**28 381 948**	**24 968 474**	**-3 413 474**	-12,03	55,66	47,56

Продовження табл.3.2

1	2	3	4	5	6	7
II. Непоточні зобов’язання та забезпечення	476 008	764 313	288 305	60,57	0,93	1,46
Непоточне забезпечення на винагороди працівникам						
Інше непоточне забезпечення	76 106	83 310	7 204	9,47	0,15	0,16
Загальна сума непоточних забезпечень	**552 114**	**847 623**	**295 509**	**53,52**	**1,08**	**1,61**
Інші непоточні фінансові зобов’язання	96	-	-96	-100,00	0,00	0,00
Загальна сума непоточних зобов’язань	**847 623**	**552 210**	**-295 413**	**-34,85**	**1,66**	**1,05**
III. Поточні зобов’язання і забезпечення	57 248	65 607	8 359	14,60	0,11	0,12
Поточні забезпечення на винагороди працівникам						
Інші поточні зобов’язання	4 863 653	4 863 653	-	0,00	9,54	9,26
Загальна сума поточних забезпечень	**4 920 901**	**4 929 260**	**8 359**	**0,17**	**9,65**	**9,39**
Торговельна та інша поточна кредиторська заборгованість	1 066 077	2 796 881	1 730 804	162,35	2,09	5,33
Поточні податкові зобов'язання	104 571	232 189	127 618	122,04	0,21	0,44
Інші поточні фінансові зобов'язання	15 963 980	18 720 533	2 756 553	17,27	31,31	35,66
Інші поточні нефінансові зобов'язання	1 120	504	-616	-55,00	0,00	0,00
Загальна сума поточних зобов'язань за винятком зобов'язань, включених до груп вибуття, класифікованих як утримувані для продажу	**22 056 649**	**26 679 367**	**4 622 718**	**20,96**	**43,26**	**50,82**
Загальна сума поточних зобов'язань	**22 056 649**	**26 679 367**	**4 622 718**	**20,96**	**43,26**	**50,82**
Загальна сума зобов'язань	**22 608 859**	**27 526 990**	**4 918 131**	**21,75**	**44,34**	**52,44**
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань	**50 990 807**	**52 495 464**	**1 504 657**	**2,95**	**100**	**100**

Джерело: складено автором.

Висновки: Аналіз структури та динаміки пасивів балансу АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» свідчить про певні зміни у фінансовій стійкості та джерелах формування активів підприємства упродовж 2023–2024 років. Загальна сума пасивів у звітному році зросла з 50 990 807 тис. грн до 52 495 464 тис. грн, тобто на 1 504 657 тис. грн або 2,95%. Це свідчить про загальне збільшення обсягу залучених і власних фінансових ресурсів, що формують економічний потенціал підприємства.

Основну частину пасивів продовжує становити власний капітал, однак його питома вага за аналізований період помітно зменшилася — з 55,66% до 47,56%. Це свідчить про певне послаблення фінансової незалежності підприємства, адже частка власних джерел у структурі капіталу скоротилася на 8,1 відсоткових пунктів. Найсуттєвіше зниження спостерігається за статтею «нерозподілений прибуток», який зменшився на 3 153 916 тис. грн, або на 15,22%. Така динаміка може бути наслідком зменшення чистого фінансового результату, значних виплат дивідендів або спрямування прибутку на покриття збитків минулих періодів. Крім того, спостерігається скорочення інших резервів на 65,82%, що також знижує гнучкість підприємства у формуванні власного капіталу. Незмінними залишилися показники статутного капіталу та емісійного доходу, що вказує на відсутність змін у розмірі засновницьких внесків та додатково вкладеного капіталу.

Щодо довгострокових (непоточних) зобов’язань, їхня загальна сума у 2024 році зменшилася порівняно з попереднім періодом на 295 413 тис. грн, або на 34,85%, а питома вага знизилася з 1,66% до 1,05%. Така тенденція свідчить про скорочення обсягів довгострокового фінансування, що може бути пов’язано з погашенням раніше взятих кредитів або зменшенням обсягів довгострокових резервів. Водночас непоточні забезпечення на винагороди працівникам та інші непоточні зобов’язання дещо зросли (на 53,52%), що може свідчити про формування додаткових резервів під майбутні виплати персоналу або інші довгострокові зобов’язання соціального характеру.

Поточні зобов’язання, навпаки, продемонстрували суттєве зростання. Їхній обсяг збільшився з 22 056 649 тис. грн до 26 679 367 тис. грн, тобто на 4 622 718 тис.

грн, або на 20,96%. Відповідно, їхня частка у структурі пасивів підвищилася з 43,26% до 50,82%, що свідчить про посилення залежності підприємства від короткострокових джерел фінансування. Найбільше зростання відбулося за статтею «торговельна та інша поточна кредиторська заборгованість», яка збільшилася у 2,6 раза, а також за рахунок «поточних податкових зобов'язань», що зросли на 122,04%. Крім того, істотно підвищився показник «інших поточних фінансових зобов'язань» — на 2 756 553 тис. грн, або на 17,27%, що може свідчити про активніше залучення короткострокових позикових ресурсів для підтримання оборотного капіталу.

Загалом, аналіз динаміки пасивів свідчить про певне зниження фінансової стійкості підприємства. Незважаючи на незначне зростання загальної валюти балансу, відбулося скорочення власного капіталу та підвищення частки поточних зобов'язань, що може вказувати на підвищення ризику ліквідності у короткостроковій перспективі. Проте, враховуючи масштаб діяльності АТ «ПГЗК», така структура капіталу може бути результатом активного фінансування виробничих процесів і поточної операційної діяльності за рахунок короткострокових позик, що не обов'язково свідчить про кризові тенденції, але потребує посилення контролю за співвідношенням власного та позикового капіталу.

Для комплексної оцінки ефективності управління оборотним капіталом АТ «ПГЗК» особливе значення має аналіз динаміки показників оборотності окремих складових поточних активів, а також тривалості періодів погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей. Саме ці індикатори відображають реальну швидкість перетворення вкладених у виробничо-господарську діяльність ресурсів у грошові кошти та характеризують загальний фінансово-операційний цикл підприємства.

Оборотність активів і запасів безпосередньо впливає на ліквідність, обсяг необхідного фінансування та здатність підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання. Показники, що характеризують дебіторську та кредиторську заборгованість, дозволяють оцінити платіжну дисципліну контрагентів, ефективність кредитної політики підприємства й рівень взаємодії з постачальниками. Їх зміна у динаміці є важливим інформаційним джерелом для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації обігових коштів, зменшення фінансових ризиків та підвищення

ефективності діяльності комбінату. Тому проведемо аналіз таких показників, як тривалість обороту активів, запасів, а також періоду погашення дебіторської і кредиторської заборгованості, враховуючи їх важливість для оцінки роботи підприємства (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Аналіз показників тривалості обороту активів, запасів й періоду погашення дебіторської і кредиторської заборгованості

Показники	На кінець року		Абсолютне відхилення, ±
	2023	2024	2024 – 2023
1	2	3	4
Тривалість обороту поточних активів, днів	789,81	549,83	-239,98
Тривалість обороту запасів, днів	103,12	70,49	-32,63
Період погашення дебіторської заборгованості, днів	656,77	437,78	-218,99
Період погашення кредиторської заборгованості, днів	33,72	34,91	1,19

Джерело: складено автором.

Висновки: У 2024 році підприємство продемонструвало помітне пришвидшення обороту поточних активів: цей показник скоротився з 789,81 дня у 2023 році до 549,83 дня у 2024 році, що становить скорочення на 239,98 дня. Така значна зміна свідчить про те, що цикл перетворення оборотних ресурсів у грошові кошти став значно коротшим. Урізноманітнення причин цього явища може мати як позитивний характер (зростання продажів при ефективнішому управлінні оборотними активами, прискорення інкасації дебіторської заборгованості, оптимізація запасів), так і певні специфічні фактори галузевого або ринкового походження (зміщення строків операцій, сезонні зміни в реалізації, реструктуризація клієнтської бази). Важливо підкреслити, що такий великий приріст ефективності обороту вказує на поліпшення ліквідності в операційній площині та зниження вимог до фінансування оборотного капіталу; водночас необхідно аналізувати, які статті поточних активів скорочувалися переважно — чи це запаси, дебіторська

заборгованість або інші короткострокові активи — оскільки джерело скорочення визначає подальші управлінські кроки.

Окремо показник тривалості обороту запасів зменшився з 103,12 днів до 70,49 днів (на 32,63 дня). Це вказує на більш динамічний обіг матеріальних ресурсів і зниження середнього терміну їх утримання на складах. Така тенденція часто є наслідком поліпшення логістики, точнішого планування закупівель, оптимізації виробничих графіків або ж збільшення обсягів реалізації, за якими запаси розвертаються швидше. Для комбінату, що працює в гірничо-збагачувальній галузі, скорочення терміну обороту запасів має додаткове значення — воно знижує ризики морального старіння матеріалів, зменшує витрати на зберігання і покращує співвідношення оборотних і необоротних ресурсів. Проте важливо перевірити, чи скорочення запасів не відбулося за рахунок зниження буферних запасів, що могло б збільшити вразливість до перебоїв у постачанні або негайних логістичних шоків.

Особливо вагомою є зміна періоду погашення дебіторської заборгованості: він скоротився з 656,77 днів до 437,78 днів, тобто майже на 219 днів. Це радикальне поліпшення платіжної дисципліни дебіторів або успішна політика прискорення інкасації (через зміни умов відвантаження, жорсткіший контроль за простроченнями, застосування попередньої оплати чи факторингу) має безпосередній позитивний вплив на ліквідність підприємства. Прискорення повернення коштів створює можливість зменшити потребу в зовнішніх джерелах фінансування покриття оборотного капіталу, знижує ризик формування безнадійних боргів і зміцнює фінансову стійкість. Водночас потрібно дослідити, чи це скорочення є стабільною тенденцією чи наслідком одноразових заходів (наприклад, вибіркових стягнень або списань), аби уникнути помилкового завищення очікувань щодо майбутніх грошових надходжень.

Період погашення кредиторської заборгованості практично залишився незмінним, незначно збільшившись із 33,72 до 34,91 дня (+1,19 дня). Така стабільність свідчить про незмінну політику взаєморозрахунків із постачальниками та збереження договорених умов оплати. З одного боку, короткий період погашення (порівняно з дебіторським) може вказувати на дисципліновану роботу з

постачальниками або на відсутність значних строків відстрочки платежів; з іншого боку, у поєднанні з високими періодами інкасації дебіторської заборгованості у попередні роки це раніше створювало фінансову напругу. Однак з огляду на отримане значне скорочення дебіторської заборгованості нинішній розрив між періодами дебіторської і кредиторської заборгованості скоротився, що полегшує управління чистим операційним циклом.

У сукупності ці зміни формують кілька важливих управлінських висновків. По-перше, істотне скорочення циклів обороту відображає підвищення ефективності операційного менеджменту та поліпшення короткострокової ліквідності. Це створює можливості для зниження залежності від дорогого зовнішнього фінансування та формування внутрішніх резервів для інвестицій чи буферів безпеки. По-друге, підприємству варто перевірити сталість виявлених трендів: необхідні внутрішні аналітичні перевірки, що встановлять, чи скорочення є результатом системних змін у політиках (наприклад, запровадження жорсткішої політики кредитування покупців) або зумовлене тимчасовими факторами (разові акти стягнення чи переукладання договорів). По-третє, важливо збалансувати управління запасами та їх мінімізацію з потребами безперервності виробництва — надмірне скорочення буферних запасів може збільшити операційні ризики у випадку перебоїв в постачанні або логістики.

Ефективність діяльності будь-якого підприємства значною мірою залежить від людського потенціалу, адже саме персонал є основною рушійною силою виробничих процесів, формування прибутку та забезпечення конкурентоспроможності. Раціональне використання трудових ресурсів, підвищення рівня їх кваліфікації та мотивації безпосередньо впливають на кінцеві результати господарської діяльності. Одним із ключових показників, що характеризує ефективність праці, є продуктивність праці, яка відображає обсяг створеної або реалізованої продукції у розрахунку на одного працівника.

Аналіз рівня та динаміки продуктивності праці дозволяє оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує наявний кадровий потенціал, чи є позитивні зміни у співвідношенні результатів праці до кількості залучених працівників, а також виявити напрями подальшого підвищення ефективності трудових ресурсів. З огляду

на це, доцільно провести детальний аналіз продуктивності праці на прикладі АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат», результати якого наведено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Аналіз рівня та динаміки продуктивності праці

Показники	За 2023 рік	За 2024 рік	Відхилення (+, -)	Темп зростання %
1. Обсяг реалізованої продукції, тис. грн.	15 065 640	23 707 648	8 642 008	57,36
2. Середньорічна чисельність персоналу, осіб	7 014	6 979	-35	-0,49
3. Середньорічна продуктивність праці 1 працівника	2 148	3 397	1 249	58,15

Джерело: складено автором

Висновки: За даними вищенаведеної таблиці спостерігається суттєве зростання обсягу реалізованої продукції у 2024 році порівняно з 2023 роком - з 15 065 640 тис. грн до 23 707 648 тис. грн, що становить приріст на 8 642 008 тис. грн або на 57,36%. Це свідчить про активізацію виробничо-збутової діяльності підприємства та збільшення попиту на його продукцію. Водночас середньорічна чисельність персоналу незначно зменшилася на 35 осіб, тобто підприємство фактично забезпечило приріст обсягів виробництва за рахунок підвищення ефективності праці, а не розширення штату. І як наслідок - середньорічна продуктивність праці одного працівника зросла з 2 148 тис. грн у 2023 році до 3 397 тис. грн у 2024 році, що становить приріст на 1 249 тис. грн або 58,15%. Така позитивна динаміка свідчить про підвищення ефективності використання трудових ресурсів.

3.3 Аналіз показників Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

Доходи підприємства відображають результат його операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, визначають масштаби господарської активності та є ключовим фактором формування прибутковості. Вони характеризують можливості

підприємства щодо забезпечення відтворення виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та виконання фінансових зобов'язань. Аналіз структури та динаміки доходів дозволяє оцінити, які джерела забезпечують основний фінансовий результат, наскільки стабільною є модель отримання грошових надходжень, а також виявити тенденції у розвитку операційної діяльності.

З огляду на це, проведемо аналіз обсягу та складу доходів АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» за 2023–2024 роки, що дасть змогу встановити напрями зміни фінансових результатів та визначити ключові імпульси зростання або зниження доходної бази підприємства, аналіз доходів АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» за даними Звіту про фінансові результати представлено в табл.3.5.

Таблиця 3.5

Аналіз доходів АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

Стаття	За період		Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %	Питома вага, %	
	2023	2024	2024-2023	2024-2023	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7
Дохід від звичайної діяльності	15 065 640	23 707 648	8 642 008	57,36	86,39	97,91
Інші доходи	2 364 443	502 459	-1 861 984	-78,75	13,56	2,07
Фінансові доходи	8 870	4 056	-4 814	-54,27	0,05	0,02
Всього доходи	17 438 953	24 214 163	6 775 210	38,85	100	100

Джерело: складено автором.

Аналіз доходної частини звітності АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» за період 2023–2024 років виявляє помітну трансформацію джерел надходжень і загальної доходної структури підприємства. Загальні доходи зросли з 17 438 953 тис. грн у 2023 році до 24 214 163 тис. грн у 2024 році, що становить приріст на 6 775 210 тис. грн або 38,85%. Приріст загального обсягу доходів відображає посилення операційної активності компанії, проте його внутрішня композиція демонструє значне перерозподілення між статтями: домінуючою стала виручка від основної діяльності, частка якої збільшилася з 86,39% до 97,91% у загальних доходах,

а обсяг виручки від звичайної діяльності зріс на 8 642 008 тис. грн або 57,36% — до 23 707 648 тис. грн.

Одночасно спостерігається драматичне скорочення статті «інші доходи», яка у 2023 році складала 2 364 443 тис. грн (13,56% доходів), а у 2024-му впала до 502 459 тис. грн, зменшившись на 1 861 984 тис. грн або 78,75% і скоротивши свою питому вагу до 2,07%. Така зміна вказує на те, що у попередньому періоді підприємство отримувало істотну частку доходів із позареалізаційних або одноразових джерел — наприклад, від реалізації необоротних активів, інвестиційних доходів, курсових різниць чи виняткових операцій — тоді як у звітному році ці джерела або суттєво зменшилися, або були відсутні. Мала роль фінансових доходів, які становили лише 8 870 тис. грн у 2023-му і 4 056 тис. грн у 2024-му (0,05% і 0,02% відповідно), підкреслює, що фінансові операції не є матеріальним джерелом прибутку для ПГЗК і не відіграють помітної ролі в структурі доходів.

Комбінація значного зростання виручки від основної діяльності та одночасного падіння інших доходів має кілька важливих економічних наслідків. По-перше, підприємство стає більш залежним від операційної складової, тобто його фінансові результати дедалі більше залежать від обсягів і цін реалізації основної продукції; це збільшує операційний ризик у разі коливань попиту чи цін на сировину та продукцію. По-друге, усунення разових або позареалізаційних доходів знижує «подушку» для покриття непередбачених витрат та одноразових збитків, що робить чистий операційний результат більш прозорим, але й менш захищеним від шоків. По-третє, при значному зростанні виручки необхідно оцінити, чи супроводжувався він пропорційним збільшенням грошових надходжень і маржі, оскільки збільшення виручки при зростаючих дебіторських залишках або витратах на виробництво може не перетворюватися на відповідний приріст ліквідності чи прибутку.

Щодо можливих причин такого зсуву в структурі доходів, найімовірнішими є інтенсивне збільшення обсягів реалізації продукції за рахунок відкриття нових збутових ринків або укладання великих контрактів, перегляду цінової політики в бік підвищення цін на продукцію, а також зміни в постачальницько-збутових ланцюгах, які вимагали активізації комерційної діяльності. Падіння «інших доходів» може бути

результатом одноразових операцій у 2023 році (наприклад, продажу активів або надходжень від страхових відшкодувань), які у 2024 році не повторилися, або ж переорієнтації облікової політики і перекласифікації доходів у статті основної діяльності.

Витрати підприємства є одним із ключових елементів формування фінансового результату, оскільки саме вони визначають собівартість продукції, рівень рентабельності виробництва та ступінь ефективності використання ресурсів. Їх структура та динаміка відображають особливості організації виробничого процесу, цінову політику, рівень технологічного забезпечення та здатність підприємства оптимізувати операційну діяльність. Аналіз витрат дозволяє встановити, які чинники впливають на їх зростання або скорочення, визначити напрями можливого зниження витратної складової та підвищення економічної результативності роботи підприємства.

З огляду на це, проведемо детальний аналіз складу та динаміки витрат АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» за 2023–2024 роки у табл.3.6 , що дасть змогу виявити основні тенденції зміни витратного навантаження та оцінити ефективність витратної політики підприємства.

Таблиця 3.6

Аналіз витрат діяльності АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

Стаття	За період		Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту, %	Питома вага, %	
	2023	2024	2024-2023	2024-2023	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7
Собівартість реалізації	11 382 712	19 916 574	8 533 862	74,97	52,89	65,21
Витрати на збут	2 346 928	2 800 751	453 823	19,34	10,91	9,17
Адміністративні витрати	900 307	1 095 904	195 597	21,72	4,18	3,59
Інші витрати	6 336 846	5 558 156	-778 690	-12,29	29,45	18,20
Фінансові витрати	362 937	784 241	421 304	116,08	1,69	2,67
Податкові витрати	189 724	384 550	194 826	102,69	0,88	1,25
Всього витрати	21 519 454	30 540 176	-9 020 722	41,92	100,00	100,00

Джерело: складено автором.

Аналіз витратної частини звітності АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» за 2023–2024 роки виявляє істотні зрушення у структурі витрат, що мають критичне значення для оцінки рентабельності та фінансової стійкості підприємства. Загальна сума витрат у 2024 році зросла до 30 540 176 тис. грн, що на 41,92 % більше, ніж у попередньому періоді, і це зростання відбулося переважно за рахунок різкого збільшення собівартості реалізації, яка зросла на 8 533 862 тис. грн або на 74,97 % і зайняла вже 65,21 % у загальній структурі витрат (проти 52,89 % у 2023 році). Така пропорційна перевага собівартості над темпами росту виручки вказує на явне стискання валової маржі: навіть за умови значного збільшення обсягів реалізації, витрати на виробництво та постачання товарної продукції зросли швидше і, очевидно, з'їдають значну частину додаткової виручки. Це може бути наслідком подорожчання сировини та енергоносіїв, більшого використання дробильно-переробного устаткування з високими питомими витратами, зростання витрат на зовнішні послуги або недосконалого планування виробничих процесів при нарощуванні обсягів.

Витрати на збут показали помірне зростання (+19,34 %) і зменшили свою питому вагу, що свідчить про відносну стабільність комерційних витрат на одиницю продукції або про ефект масштабу при зростанні обсягів реалізації — частина фіксованих витрат збуту була розподілена на більший обсяг. Адміністративні витрати також зросли (на 21,72 %), але їхня питома вага залишилася порівняно невеликою, що вказує на відносну контрольованість управлінських витрат. Водночас зменшення «інших витрат» на 12,29 % (на 778 690 тис. грн) та зниження їх питомої ваги з 29,45 % до 18,20 % свідчить про те, що частина одноразових або позареалізаційних витрат, які відображалися у 2023 році, у 2024 році були або ліквідовані, або не повторилися; це, з одного боку, покращує порівняльну прозорість операційної картини, а з іншого — означає, що низька база 2024 року за іншими витратами створює ілюзію стабілізації, тоді як загальна картина залишається підривною через високі виробничі витрати.

Найбільш тривожним є різке зростання фінансових витрат на 116,08 %, що майже вдвічі збільшило фінансове навантаження підприємства. Така динаміка може бути зумовлена посиленим залученням позикових ресурсів, зростанням ставок за

кредитами, використанням факторингу або лізингу, а також потенційними штрафними нарахуваннями чи операціями з обслуговування боргу. У поєднанні з ростом поточних зобов'язань, зафіксованим у балансі, подібне збільшення фінансових витрат створює тиск на грошові потоки та викликає ризики з боку обслуговування боргу. Паралельно податкові витрати зросли більш ніж удвічі (+102,69 %), що може відображати як збільшення оподатковуваної бази через обсяги продажів, так і зміну складу доходів чи методів нарахування податкових зобов'язань.

Одним із ключових результативних показників діяльності підприємства є чиста рентабельність реалізованої продукції, яка відображає рівень прибутковості основної операційної діяльності та демонструє, наскільки ефективно підприємство здатне перетворювати отриманий дохід на фінансовий результат. Даний показник не лише характеризує внутрішню ефективність процесу виробництва та реалізації продукції, але й слугує індикатором конкурентоспроможності підприємства на ринку, його здатності адаптуватися до змін зовнішнього середовища та формувати резерви для подальшого розвитку. Аналіз чистої рентабельності дозволяє визначити сильні та слабкі сторони системи управління витратами, виявити структурні диспропорції у формуванні доходів та оцінити перспективи підвищення фінансової стійкості. Тому дослідження динаміки і чинників зміни чистої рентабельності АТ «ПГЗК» є важливою складовою комплексної оцінки його економічного стану та стратегічної перспективності і проведемо їх в табл.3.7, яка представлена нижче.

Таблиця 3.7

Аналіз чистої рентабельності реалізованої продукції

Показники	На кінець року		Відхилення, (+, –)	
	2023	2024	тис. грн.	%
1	2	3	4	5
Чистий фінансовий результат (чистий прибуток), тис. грн.	-5 444 659	-3 153 916	2 290 743	42,07
Чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, тис. грн.	15 065 640	23 707 648	8 642 008	57,36
Рентабельність продажу, %	-36,14	-13,30	22, 84	х

Джерело: складено автором.

Аналіз показника чистої рентабельності реалізованої продукції АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» за результатами 2023–2024 років виявляє помітну позитивну динаміку, яка однак не знімає системних ризиків підприємства. У 2023 році компанія зафіксувала значний збиток у розмірі 5 444 659 тис. грн, що давало негативну маржу продажу −36,14 %. За підсумками 2024 року збиток зменшився до 3 153 916 тис. грн, тобто на 2 290 743 тис. грн (42,07%). Така динаміка свідчить про те, що хоч підприємству поки не вдалося вийти в прибуток, воно здійснило кроки, які суттєво послабили інтенсивність збитковості, і цей процес слід розглядати як результат поєднання зростання операційних доходів та змін у структурі позареалізаційних статей.

Головним драйвером зменшення збитків став різкий приріст чистого доходу від реалізації: виручка зросла на 57,36% (на 8 642 008 тис. грн), що значно розширило базу для формування маржі. Однак одночасне зростання загальних витрат, зокрема собівартості реалізації, яке збільшилося ще швидше, зумовило збереження негативної рентабельності. Інша важлива складова - суттєве скорочення разових/позареалізаційних доходів, які у 2023 році формували помітну «подушку» прибутку; у 2024-му їхня питома вага значно знизилася, тому поліпшення чистого результату більшою мірою було забезпечено операційним приростом, а не повторенням одноразових надходжень. Фінансові витрати та податкове навантаження зросли в 2024 році, що теж стримувало потенційний ефект від збільшення виручки і частково «з'їдало» прибуток, який міг би сформуватися при кращій операційній маржинальності.

Також це є показником того, що підприємство перебуває у фазі трансформації бізнес-моделі: воно нарощує обсяги продажів, але поки що не здатне повною мірою конвертувати додаткову виручку в чистий прибуток. Така ситуація характерна для періодів інтенсивного росту обсягів за умов збільшення змінних витрат, або для періодів, коли компанія втрачає частину доходів, що раніше були разовими й неопераційними. Враховуючи, що чистий збиток у 2024 році зменшився, можна припустити, що певні управлінські кроки (розширення збуту, корекція цінової політики, перегляд договорів або скорочення позареалізаційних втрат) дали

позитивний ефект, проте його недостатньо для стабільного повернення до прибутковості.

З позиції фінансового менеджменту головним завданням є переведення спостережуваних позитивних тенденцій у стале поліпшення рентабельності. Для цього необхідно зосередитися на декількох взаємопов’язаних напрямках: підвищення валової маржі через оптимізацію собівартості і переговори з постачальниками, жорсткий контроль над змінними виробничими витратами при нарощуванні обсягів, поліпшення структури реалізації (фокус на продуктах з вищою рентабельністю), ефективне управління дебіторською заборгованістю для прискорення надходжень грошових коштів та пом’якшення потреби у короткостроковому фінансуванні. Одночасно слід обмежити фактори, що збільшують фінансові витрати (рефінансування дорогих короткострокових зобов’язань, оптимізація умов лізингу чи факторингу), і запровадити прозору політику щодо використання інакших, одноразових доходів та витрат, щоб подальші показники рентабельності були результатом операційної діяльності, а не випадкових операцій.

Поточна величина рентабельності на рівні −13,30 % означає, що кожна гривня виручки у 2024 році збільшувала чистий збиток на приблизно 0,133 грн, тоді як у 2023 році цей показник був набагато гіршим. Це дає підстави для оптимістичних очікувань за умови впровадження системних заходів з оптимізації витрат та зміцнення грошових потоків: якщо вдасться стримати зростання собівартості і одночасно зберегти темпи зростання реалізації, перехід до позитивної рентабельності може стати реалістичною метою у середньостроковому періоді. Отже, поліпшення чистого фінансового результату в 2024 році — важливий сигнал, але він має стати початком цілеспрямованої роботи з підвищення операційної ефективності, оскільки без корекції ключових драйверів витрат стабільного переходу в зону прибутковості досягти важко.

Рентабельність власного капіталу є одним із ключових інтегральних показників, що відображає ефективність використання фінансових ресурсів, вкладених власниками підприємства. Цей показник демонструє, наскільки результативно компанія перетворює власний капітал у прибуток, і є важливим

орієнтиром для акціонерів, інвесторів та керівництва щодо доцільності та перспективності подальших інвестицій. Рентабельність власного капіталу характеризує здатність підприємства генерувати додану вартість, підтримувати фінансову стійкість і забезпечувати стабільний розвиток у довгостроковій перспективі. Саме тому аналіз динаміки та чинників зміни цього показника дозволяє не лише оцінити поточний фінансовий стан АТ «ПГЗК», але й визначити вектори подальшого удосконалення структури капіталу та підвищення результативності управлінських рішень. Визначимо рентабельність власного капіталу досліджуваного підприємства за чистим прибутком (табл.3.8).

Таблиця 3.8

Аналіз рентабельності власного капіталу АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

Показники	На кінець року		Відхилення, (+, –)	
	2023	2024	тис. грн.	%
1	2	3	4	5
Вартість власного капіталу, тис. грн.	28 381 948	24 968 474	-3 413 474	-12,03
Чистий прибуток(збиток), тис. грн.	-5 444 659	-3 153 916	2 290 743	42,07
Рентабельність власного капіталу, %	-19,18	-12,63	6,55	X

Джерело: складено автором

Аналіз динаміки рентабельності власного капіталу показує помітне поступове покращення фінансового результату компанії, проте не усуває ключових системних проблем. Обсяг власного капіталу зменшився з 28 381 948 тис. грн на кінець 2023 року до 24 968 474 тис. грн на кінець 2024 року, що становить скорочення на 3 413 474 тис. грн або 12,03 %. Водночас чистий збиток зменшився з –5 444 659 тис. грн до –3 153 916 тис. грн — позитивна динаміка в розмірі 2 290 743 тис. грн (42,07 %). У підсумку показник рентабельності власного капіталу (ROE) покращився з −19,18 % до −12,63 %, тобто на 6,55 процентних пункту, але залишився від’ємним. Така картина означає, що, попри значні зусилля з нарощування операційних доходів і зменшення збитків, підприємство ще не повернулося в прибуткову зону, а зменшення власного капіталу вказує на виснаження внутрішніх джерел формування фінансів.

Інтерпретація цієї динаміки потребує поєднання двох важливих аспектів. По-перше, скорочення збитку свідчить про те, що операційні заходи — нарощування виручки, корекція цінової політики, можливо, часткове скорочення позареалізаційних витрат — дали ефект і поступово підвищують операційну стійкість. По-друге, падіння власного капіталу (через використання накопичених резервів, покриття збитків або здійснені виплати) означає, що база, на яку нараховується рентабельність, звужена. У такій ситуації поліпшення ROE від часткового зменшення збитків поєдналося з ефектом «меншого знаменника»: навіть за сталого або помірно кращого операційного результату від'ємний ROE може виглядати менш поганим, якщо власний капітал істотно скоротився. Отже, покращення на 6,55 п.п. — позитивний сигнал, але він є напівавтоматичним і частково контекстним: важливо зрозуміти, чи це стійке відновлення прибутковості, або тимчасове згладження показників через структурні зміни в капіталі.

Наслідки такої ситуації для компанії багатогранні. По-перше, інвестиційна привабливість підприємства знижена: від'ємний ROE й скорочення власного капіталу ускладнюють залучення довгострокового інвестування на ринкових умовах та підвищують вимоги кредиторів. По-друге, операційні ризики залишаються високими, оскільки компанія значною мірою покладається на нарощування виручки й одночасно стикається з проблемою високої собівартості та збільшенням фінансових витрат (що було видно в попередніх розділах аналізу витрат). По-третє, політика розподілу прибутку (або відсутність прибутку) та можливі разові списання вплинули на структуру власного капіталу — цей фактор потрібно враховувати при розробці середньострокової фінансової стратегії.

Щоб забезпечити перехід від тимчасового покращення до сталого повернення в прибуток і позитивного ROE, менеджменту варто сфокусуватися на двох взаємодоповнюючих напрямках. Перший — підвищення ефективності операційної діяльності: зниження собівартості через технологічну модернізацію, переговори з постачальниками, оптимізацію логістики та енергоспоживання; підвищення середньої маржі через переформатування продуктових ліній і фокус на продукції з вищою доданою вартістю; і посилений контроль дебіторської заборгованості для

покращення ліквідності. Другий напрямок — робота зі структурою капіталу: зменшення вартості обслуговування боргу шляхом рефінансування на кращих умовах, переклад частини короткострокових зобов'язань у довгострокові інструменти, розробка дивідендної політики, що відповідає потребі накопичення капіталу, і, за можливості, залучення додаткового капіталу (через емісію або стратегічних інвесторів) на умовах, що не підвищать ризик надмірного левериджу.

В управлінському вимірі доцільно визначити критичні KPI, які безпосередньо впливають на ROE: валова маржа, операційна маржа, коефіцієнт оборотності капіталу, співвідношення боргу до власного капіталу і чистий грошовий потік від операційної діяльності. Ці показники слід моніторити щоквартально і зіставляти з плановими значеннями, встановлюючи конкретні цільові покращення (наприклад, підвищення валової маржі на 2–4 п.п. протягом наступних 12 місяців або зниження питомої ваги фінансових витрат у структурі витрат на 20 % за рахунок рефінансування).

Підсумовуючи, можна констатувати: зменшення від'ємного значення ROE у 2024 році є позитивним сигналом, що відображає рух у напрямку нормалізації фінансових результатів, але воно не означає остаточного вирішення проблем. Для системного переходу до стійкого позитивного рівня рентабельності власного капіталу потрібна одночасна політика підвищення операційної маржі та зміцнення власного капіталу — або за рахунок нарощування внутрішніх накопичень (відновлення прибутку), або через доцільне зовнішнє фінансування, яке не підвищить надміру фінансові ризики.

Таблиця 3.9

Порівняння вартості капіталу з виручкою від реалізації, власним капіталом та прибутком АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат»

Показники	За рік		Темп приросту, %
	2023	2024	2024 – 2023
1	2	3	4
Загальна вартість капіталу (валюта балансу), тис. грн.	50 990 807	52 495 464	2,95

Продовження табл.3.9

1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	15 065 640	23 707 648	57,36
Власний капітал, тис. грн.	28 381 948	24 968 474	-12,03
Чистий прибуток(збиток), тис. грн.	-5 444 659	-3 153 916	42,07

Джерело: складено автором.

Аналіз співвідношення загальної вартості капіталу (валюти балансу) з обсягом виручки від реалізації, складом власного капіталу та величиною чистого прибутку (збитку) за 2023–2024 роки показує комплексну, інколи протилежну динаміку, яка дає підстави для багаторівневої інтерпретації фінансового стану АТ «ПГЗК». Валюта балансу зросла лише незначно — з 50 990 807 тис. грн до 52 495 464 тис. грн, тобто на 2,95 %, тоді як чистий дохід від реалізації виріс на 57,36 % (з 15 065 640 тис. грн до 23 707 648 тис. грн). Така розбіжність темпів зростання свідчить про те, що приріст операційної активності в компанії відбувався значною мірою в межах існуючих активів або за рахунок їх більш інтенсивного використання, а не через пропорційне розширення капітальної бази. Інакше кажучи, підприємство змогло забезпечити значне збільшення виручки без суттєвого розширення сукупних ресурсів — це позитивний сигнал щодо операційної мобільності, але водночас це може приховувати потенційні ризики застосування інтенсивних методів роботи, підвищеної експлуатації обладнання та накопичення оборотних потреб.

Поряд із цим слід звернути увагу на зміну власного капіталу: він скоротився на 12,03 % — з 28 381 948 тис. грн до 24 968 474 тис. грн. Це скорочення власних джерел при одночасному стрибку виручки створює ефект підвищеного фінансового левериджу: процентна частка зобов’язань у фінансуванні активів зростає, що підвищує чутливість компанії до коливань грошових потоків і збільшує ризики обслуговування боргових зобов’язань. Зниження власного капіталу може мати кілька джерел — покриття накопичених збитків, виплата дивідендів, списання резервів або переоцінки капіталу. У будь-якому випадку, зменшення «подушки» власного

фінансування робить підприємство більш залежним від зовнішніх джерел і підвищує його вразливість у разі несприятливих ринкових шоків.

Позитивним сигналом ставало зменшення чистого збитку: у 2023 році компанія зазнала збитку в розмірі 5 444 659 тис. грн, а в 2024 році цей показник скоротився до 3 153 916 тис. грн, тобто на 42,07 %. Проте навіть за такого значного покращення підприємство залишилося збитковим. Така ситуація свідчить про те, що хоч операційні кроки (збільшення реалізації, коригування цінової політики або скорочення частини позареалізаційних витрат) дали відчутний ефект, вони поки що не забезпечили конверсію виручки в позитивний чистий результат. Поєднання від'ємного прибутку з меншим власним капіталом створює складну динаміку показника рентабельності власного капіталу: навіть покращення чистого результату може не дати очікуваного ефекту в плані підвищення довіри інвесторів, оскільки база капіталу звужена.

Соціально-економічний і операційний контекст такої комбінації показників вказує на те, що підприємство може перебувати у фазі інтенсивного зростання обсягів реалізації, яке супроводжується або підвищенням змінних виробничих витрат, або нарощуванням дебіторської заборгованості й короткострокових запозичень. Якщо зростання виручки відбувається за рахунок надання покупцям пільгових умов оплати або за рахунок збільшення відвантажень за більш низькими маржинальними продуктами, це може пояснювати, чому значний приріст виручки недостатньо відобразився у формуванні прибутку. Аналогічно, якщо для нарощування продажів підприємство використовувало високовартісні джерела фінансування (що видно з росту фінансових витрат у попередніх розділах), то чистий ефект на прибуток міг бути нейтралізований цими зростаючими витратами на обслуговування боргу.

З позиції ліквідності та стійкості така конфігурація показників викликає занепокоєння: помірне зростання валюти балансу при активному зростанні виручки і скороченні власного капіталу означає, що частина операційної активності може фінансуватися за рахунок короткострокових зобов'язань чи відстрочок платежів, що підвищує ризик касових розривів у випадку уповільнення надходжень або загострення потреб у виробничих ресурсах. Фінансове управління у такому сценарії

має зосередитися на контролі оборотних коштів, прискоренні обігу дебіторської заборгованості та оптимізації умов з постачальниками, аби знизити потрібну величину зовнішнього фінансування.

В стратегічному вимірі співставлення цих показників ставить завдання подвійного характеру. По-перше, необхідно закріпити ефект від збільшення продажів у вигляді стійкого підвищення операційної маржі: це досягається через заходи з підвищення технологічної ефективності, перегляду номенклатури продукції на користь більш маржинальних позицій, оптимізації енергоспоживання та логістики, а також через кращі умови закупівель. По-друге, слід реструктурувати капітал: знизити питому вагу дорогих короткострокових позик шляхом рефінансування, розглянути можливості залучення довгострокового фінансування або додаткової емісії/входження стратегічного інвестора, але робити це так, щоб не погіршити співвідношення борг/капітал. Водночас важливо відновити внутрішні накопичення шляхом досягнення позитивного чистого прибутку, що з часом відновить величину власного капіталу і зменшить залежність від зовнішніх джерел.

У практичному сенсі менеджменту доцільно негайно націлити увагу на кількісні метрики: відсоток зростання виручки порівняно зі зростанням собівартості, оборотність дебіторської та кредиторської заборгованостей, співвідношення поточних зобов’язань до поточних активів, а також частку власного капіталу у загальній структурі фінансування. Регулярний моніторинг цих індикаторів дозволить виявляти відхилення на ранніх етапах і коригувати політику ціноутворення, закупівель, інвестицій і фінансування для досягнення збалансованої моделі росту.

Підсумовуючи, можна констатувати: співвідношення валюти балансу, виручки від реалізації, власного капіталу та чистого прибутку в 2024 році відображає фазу інтенсивного операційного зростання, що супроводжується ослабленням власних фінансових джерел і поки що незавершеним переходом до прибутковості. Це створює як можливості — адже компанія показала мобільність у збільшенні продажів, — так і значні виклики, зокрема щодо ліквідності, вартості фінансування та довгострокової фінансової стійкості. Для переходу до збалансованої моделі розвитку необхідна одночасна робота над підвищенням маржинальності операцій і зміцненням структури

капіталу, що дозволить закріпити досягнуте зростання виручки у вигляді стабільного та позитивного фінансового результату.

Загалом, бачимо негативний вплив економічної кризи в країні на діяльність даного підприємства, однак варто зазначити про поширеність такої тенденції серед підприємств суспільного інтересу, адже для адаптації до військових умов та складнощів у каналах збуту потрібен час та правильні рішення.

У даному параграфі на прикладі ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» ми провели основні аналітичні розрахунки, що становлять зміст аналітичних процедур на стадіях планування та безпосереднього виконання процедур під час проведення перевірки того чи іншого підприємства. Варто зазначити, що вид, кількість та характер аналітичних процедур обираються аудиторами самостійно виходячи з власного досвіду, специфіки та масштабу діяльності Клієнта, його розміру та часових меж перевірки.

Проведені нами процедури дають підстави для висновку, що бізнес-ризики, пов’язані з діяльністю підприємства є досить високими.

Фінансова нестійкість і відсутність прибутку у бізнесі завдають сумніві та підвищують ризики при підтвердженні дотримання Товариством принципу безперервності діяльності. Детальніше про даний принцип наведено далі.

3.4. Особливості оцінки безперервності діяльності під час проведення аудиту ПСІ

Більшість фінансових звітів складаються на основі ключового припущення, що діяльність підприємства буде продовжуватися у найближчому майбутньому, тобто що керівництво та власники не мають наміру і не вважають за необхідне ліквідувати підприємство або припинити його операційну діяльність. Принцип безперервності діяльності є фундаментальною основою, на якій ґрунтується складання більшості фінансових звітів. Він передбачає, що підприємство продовжуватиме свою роботу у передбачуваному майбутньому, а його керівництво не планує та не вимушене припиняти операційну діяльність або ініціювати процедуру ліквідації. Саме виходячи з цього припущення формується структура балансу, здійснюється класифікація

активів і зобов’язань, визначаються строки отримання економічних вигід і порядок погашення боргів.

Дотримання принципу безперервності означає, що активи підприємства оцінюються з позиції їх подальшого використання, а не примусової реалізації, а зобов’язання враховуються відповідно до умов їх планового погашення. Порушення цього принципу суттєво змінює логіку обліку та подання інформації, оскільки у випадку ймовірної ліквідації підприємство зобов’язане відображати активи за ліквідаційною (чистою реалізаційною) вартістю, а структура фінансової звітності має бути переглянута з урахуванням короткостроковості операційного циклу.

Якщо ж існують фактори, що створюють значну невизначеність щодо здатності підприємства продовжувати діяльність у майбутньому, керівництво повинно надати відповідні розкриття у пояснювальній записці до фінансової звітності. Такі розкриття мають характеризувати характер загроз, їх можливий вплив та заходи, які вживаються для стабілізації ситуації. Це забезпечує відкритість і прозорість інформації, дозволяючи користувачам фінансової звітності — інвесторам, кредиторам, аналітикам — адекватно оцінювати рівень ризику та перспективи розвитку підприємства.

Серед факторів, які мають вплив на безперервну діяльність компанії можна виділити наступні:

- Економічна та політична ситуація в країні
- Галузеві особливості
- Місцерозташування
- Платоспроможність покупців та постачальників
- Власна фінансова ліквідність
- Потенційні джерела фінансування
- Поточна та прогнозована прибутковість

Наразі після військової агресії рф проти України питання безперервності діяльності набуло ще більш актуального значення. Питання безперервності діяльності набуло особливої гостроти після повномасштабної воєнної агресії російської федерації проти України, оскільки воєнні дії та пов’язані з ними економічні шоки

створюють низку безпосередніх і опосередкованих чинників, які підривають передбачуваність бізнес-результатів. Пошкодження або знищення виробничих об’єктів і інфраструктури, руйнування логістичних маршрутів та закриття портів, збільшення вартості сировини й енергії, масова мобілізація робочої сили, падіння платоспроможності покупців і перебої з фінансовими розрахунками — усе це формує сукупність подій, які можуть істотно впливати на здатність підприємства продовжувати функціонувати в звичному режимі. У таких умовах від аудитора вимагається посилений аналіз і підвищений професійний скептицизм у питаннях оцінок керівництва та представлених прогнозів.

Зрозуміло, що військовий стан – значна подія, інформація про яку та її вплив на діяльність підприємства має бути розкрита у фінансовій звітності, а саме:

- Пошкодження або знищення майна(якщо є);
- Призупинення чи перерви в діяльності через порушення ланцюга поставок, припинення операцій,
- Втрата виробничих потужностей чи комерційних об’єктів
- Обмеження пересування та порушення логістики
- Значне зменшення обсягів продажів, прибутків, грошових потоків від операційної діяльності
- Обмеження доступу до грошових коштів та еквівалентів або обмеження грошових операцій
- Вплив на персонал компанії та витрати, пов’язані з виплатами персоналу
- Невиконання умов договорів через форс-мажорні обставини, несприятливі зміни умов договорів, порушення умов кредитних договорів, неможливість своєчасно погашати кредиторську заборгованість та затримки погашення дебіторської заборгованості;
- Оголошення про плани припинення діяльності або вибуття основних активів
- Інші обставини, що суттєво впливають на діяльність [4]

Згідно з МСА 315 фахівець з проведення аудиту повинен оцінити та проаналізувати, чи існують події або умови, які здатні спричинити сумнів у продовженні діяльності Клієнта з очікуваними позитивними результатами. [15]

Таким чином аудитор має направити запит управлінському персоналу про події та умови, які можуть вплинути на майбутню безперервну діяльність товариства. Оцінка безперервності управлінським персоналом також має бути наведена у листі-запевненні аудитору. Якщо управлінський персонал не готовий зробити власну оцінку здатності компанії продовжувати безперервну діяльність внаслідок впливу війни на запит аудитора, аудитор повинен розглянути вплив цього питання на аудиторський звіт. В Табл.3.4 систематизуємо та узагальнимо вплив на звіт аудитора.

Таблиця 3.4

Вплив питань на звіт аудитора

Висновок	Вплив на звіт аудитора
Існує суттєва невизначеність щодо здатності компанії продовжувати діяльність на безперервній основі	Якщо використання припущення про безперервність діяльності як основи бухгалтерського обліку є прийнятним, але існує суттєва невизначеність, однак інформація розкрита належним чином у звітності – звіт аудитора має містити окремий розділ «Суттєва невизначеність, що стосується безперервності діяльності»
	Якщо використання припущення про безперервність діяльності як основи для бухгалтерського обліку є прийнятним, але існує суттєва невизначеність і інформація розкрита неналежним чином у звітності – аудитор повинен висловити думку із застереженням або негативну думку згідно з МСА 570
Очікується, що події та умови матимуть певний вплив, але не суттєвий	Якщо за судженням аудитора, питання щодо таких подій та умов настільки важливе, що є фундаментальним для розуміння фінансової звітності користувачами, аудитор має включити до свого звіту пояснювальний параграф, що посилається на дане питання, за умови, що питання не вимагає модифікації думки та воно не було визначеним як ключовим відповідно до МСА 706
Існує значна невизначеність, але така невизначеність не є суттєвою	
Погіршення фінансового стану та результатів діяльності свідчить, що припущення про безперервність більше не є прийнятним	Якщо використання припущення про безперервність діяльності як основи бухгалтерського обліку не є прийнятним, але фінансова звітність була складена з використанням припущення про безперерервність діяльності як основи для бухгалтерського обліку, аудитор повинен висловити негативну думку відповідно до МСА 570

Джерело: складено автором на основі аналізу міжнародних стандартів аудиту

Відповідно до вимог ЗУ «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» суб’єкт аудиторської діяльності, який надає послуги з обов’язкового аудиту підприємству, що становить суспільний інтерес, зобов’язаний інформувати орган, який відповідно до законодавства здійснює нагляд за таким підприємством про:

1) порушення законодавства з питань, що належать до компетенції органу нагляду;

2) суттєву загрозу або сумніви щодо можливості підприємства продовжувати діяльність на безперервній основі;

3) відмову від висловлення думки або надання негативної чи модифікованої думки. [28]

Коли під час виконання обов’язкового аудиту фінансової звітності, що має суспільне значення, аудитор виявляє факти, ознаки або отримує обґрунтовані свідчення про існування суттєвої невизначеності щодо going concern, виникає обов’язок не лише оцінити вплив такої невизначеності на фінансові звіти, але й ініціювати інформаційні дії щодо регуляторних органів, які здійснюють нагляд за відповідним суб’єктом. Цей обов’язок випливає із принципу захисту суспільного інтересу: підприємства, що мають системне або широке економічне значення, можуть спричинити істотні наслідки для ринку, інвесторів та кредиторів у випадку несподіваного припинення діяльності або масових відтоків ресурсів.

Практична процедура інформування починається з формалізованого документального обґрунтування аудитором висновку про наявність суттєвої невизначеності. До такого обґрунтування належить: зведення ключових фактів і подій (пошкодження активів, втрата логістики, недоступність фінансування тощо), результати проведених стрес-тестів і сценарних розрахунків, перелік джерел інформації (бюджети, грошові потоки, листи від кредиторів/страховиків), а також посилання на письмові відповіді менеджменту та наявні розкриття у звітності. Лише після такої підготовки аудитор може перейти до офіційного інформування наглядового органу.

Визначення адресата повідомлення здійснюється відповідно до чинного законодавства та регуляторних вимог: це може бути Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР), Національний банк України (НБУ) або інший уповноважений орган. Якщо компетенція не є однозначною, аудитор повинен проконсультуватися з юридичним відділом фірми або прямо запитати регулятор щодо належної адресації повідомлення. Помилкова адресація або затримка з повідомленням можуть призвести до невиконання професійних та нормативних обов’язків.

Форма та порядок повідомлення мають бути такими, щоб забезпечити фіксацію факту та дати доставки. У разі, коли регулятор не встановив спеціальний шаблон або канал, рекомендовано надсилати письмове повідомлення рекомендованим листом з підтвердженням вручення або електронною кореспонденцією з квитанцією про доставку та збереженням серверних логів. У повідомленні слід стисло викласти зміст виявлених фактів, зазначити ступінь невизначеності, перелічити використані джерела доказів і повідомити про дії аудитора (наприклад, розгляд питання у фінальному звіті або направлення письмових рекомендацій менеджменту). До листа додаються копії ключових підтверджувальних документів або вказівка на можливість їх надання за запитом регулятора.

Питання конфіденційності та професійної таємниці потребує окремого розгляду. Аудиторські документи зазвичай підпадають під режим професійної таємниці; проте у випадках, коли закон або регуляторні вимоги вимагають повідомлення про ризики для суспільного інтересу, обов’язок повідомити має пріоритет. Тому перед відправленням повідомлення аудитор має переконатися, що обсяг наданої інформації мінімально необхідний для інформування регулятора та не порушує інші юридичні зобов’язання. У разі сумнівів доцільно погодити формулювання з юридичним відділом фірми або запросити у регулятора інструкції щодо конфіденційності інформації.

Якщо регулятор або закон визначають конкретну процедуру або форму повідомлення — аудитор зобов’язаний діяти відповідно до цих вимог (строки, реквізити, канал подання). У разі відсутності таких формальностей необхідно

забезпечити доказ отримання повідомлення адресатом (підтвердження вручення, електронні квитанції), а також зберегти в робочій документації усі супровідні матеріали (копії листа, списки вкладених документів, внутрішні нотатки про ухвалені рішення).

У випадку, коли аудитор надсилає повідомлення, має передбачатися подальший механізм комунікації: очікування відповіді регулятора, готовність надати додаткові роз'яснення або матеріали, взаємодія у випадку запиту про проведення додаткових перевірок чи інспекцій. Якщо регулятор не відповідає у розумний строк, аудитор повинен документувати ці факти та, за необхідності, повторити звернення або використати альтернативні канали зв'язку (офіційні портали, телефони гарячої лінії, особисті контакти регулятора).

Крім безпосереднього інформування регулятора, аудитор повинен також дотримуватися процедур внутрішньої звітності: поінформувати партнерів і керівників аудиторської фірми, задокументувати всі професійні міркування, оцінки ризиків і прийняті рішення, забезпечити надійне збереження робочих документів у відповідності до політик зберігання. У випадку, коли зміст виявленої невизначеності може вплинути на форму аудиторського висновку, аудитор має також провести переговори з керівництвом і тими, хто здійснює нагляд, щодо можливості додаткових розкриттів у фінансовій звітності або коригувань.

Юридично-практичні наслідки: повідомлення регулятора не знімає з аудитора професійної відповідальності щодо оформлення аудиторського висновку. Якщо регуляторні органи ініціюють власні дії (інспекції, призупинення діяльності, публічні повідомлення), ці факти повинні бути враховані аудитором при остаточній оцінці достатності доказів і коректності розкриттів. У разі, коли невизначеність виявляється суттєвою і належно не відображена у фінансовій звітності або не підлягає належному розкриттю, аудитор може бути змушений змінити думку (висловити застереження, негативну думку або відмовитися від висловлення думки) — і про такі зміни також може виникнути необхідність інформування регулятора.

На завершення слід підкреслити критичне значення ретельної документації кожного етапу: підстави для ініціації повідомлення, зміст і форма повідомлення,

докази відправлення й отримання, внутрішні обговорення та консультації з юридичним відділом, реакції регулятора і подальші кроки. Належна фіксація всіх дій не лише забезпечує відповідність аудиторської практики вимогам професійних стандартів і законодавства, а й слугує засобом захисту аудитора у разі подальших перевірок якості або судових спорів.

Таким чином, інформування уповноважених органів про виявлену суттєву невизначеність у контексті аудиту підприємств суспільного інтересу є комплексною процедурою, яка поєднує оцінку ризиків, юридичну обґрунтованість, вибір адекватної форми комунікації та суворе документування — усе це спрямоване на захист суспільного інтересу та забезпечення прозорості фінансової інформації.

Висновки до розділу 3:

1. Проведене дослідження підтвердило ключову роль аналітичних процедур у процесі аудиту. Вони застосовуються на всіх етапах перевірки — від планування до формування аудиторського висновку — і забезпечують аудитора інформацією, необхідною для виявлення ризикових зон, оцінки динаміки фінансових показників та виявлення можливих відхилень чи ознак викривлень. Таким чином, аналітичні процедури виступають невід'ємним інструментом обґрунтованого прийняття професійних рішень.

2. Результати аналізу фінансових даних ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» за 2023–2024 роки демонструють зміни, які були зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Незважаючи на складні економічні умови та вплив воєнної агресії, підприємству вдалося наростити обсяги доходів у порівнянні з попереднім роком. Це свідчить про стабільний попит на продукцію та поступове відновлення виробничої активності.

3. Поряд зі зростанням доходів відбулося і збільшення собівартості продукції та операційних витрат. Такі зміни пояснюються як збільшенням цін на енергоресурси та матеріали, так і необхідністю підтримувати виробничий процес у складних умовах. Незважаючи на зростання витрат, підприємство продовжує

працювати з певним рівнем нерентабельності, однак тенденція до збільшення виручки дозволяє оцінювати перспективи діяльності з обережним оптимізмом.

4. Також у 2024 році спостерігається зростання дебіторської та кредиторської заборгованості, що свідчить про затримки у розрахунках як з боку покупців, так і з боку самого підприємства перед контрагентами. Одночасно значне зменшення вартості необоротних активів пояснюється проведенням переоцінки основних засобів, унаслідок чого було визнано суттєве знецінення активів підприємства.

5. Фінансова структура підприємства зазнала позитивних зрушень у частині управління оборотним капіталом. Зокрема, у 2024 році скоротилася тривалість обороту поточних активів і запасів, що свідчить про покращення оборотності ресурсів та підвищення ефективності операційних процесів. Одночасно зменшився період погашення дебіторської заборгованості, що є ознакою більш дисциплінованої платіжної поведінки контрагентів та підвищення ліквідності.

6. Період погашення кредиторської заборгованості продемонстрував незначне збільшення, що з одного боку може вказувати на використання підприємством відстрочки платежів як інструменту підтримки оборотного капіталу, а з іншого — не створює значного ризику для фінансової стабільності, оскільки темпи зростання кредиторської заборгованості є помірними та контрольованими.

7. Загалом результати аналітичних процедур свідчать про помірне покращення операційних показників ПрАТ «ПГЗК» у 2024 році у порівнянні з 2023 роком. Підприємство продемонструвало зростання доходів, активізацію виробничої діяльності, скорочення тривалості обороту матеріальних ресурсів та часткове зміцнення ліквідності. Попри наявні виклики, комбінат зберігає здатність адаптуватися до зовнішніх умов та поступово стабілізує показники ефективності.

ВИСНОВКИ

Після проведеного дослідження в межах даної бакалаврської роботи можна зробити наступні висновки:

1. У процесі дослідження було поглиблено теоретичне розуміння сутності аудиту фінансової звітності відповідно до чинних в Україні нормативно-правових актів та міжнародних стандартів. Уточнено, що аудит є незалежною перевіркою фінансової звітності з метою формування думки щодо її достовірності, відповідності обраній концептуальній основі та вимогам законодавства. Також окреслено сутність підприємств суспільного інтересу та їх особливе місце у системі регулювання аудиторської діяльності.

2. Аудит – це процес перевірки фінансової звітності підприємства щодо правильності, повноти, достовірності та відповідності обраній Концептуальній основі, в кінці якого фахівець з надання послуг впевненості висловлює власну думку, яка впливає на рішення зовнішніх та внутрішніх користувачів даної фінансової звітності.

3. Встановлено, що аудиторський процес є багаторівневим і включає три ключові стадії: планування, виконання аудиторських процедур та завершення завдання. Детально проаналізовано зміст кожної стадії, висвітлено значення ризик-орієнтованого підходу, який є базовою методологією сучасного аудиту. Доведено, що попередня оцінка ризиків бізнесу клієнта та його системи контролю визначає пріоритетні напрями роботи аудиторів і формує підґрунтя для розробки стратегії та програми аудиту.

4. Як правило аудит проводиться при використання ризик-орієнтованого підходу, який базується на тому, що на початку після проведення так званого вивчення Клієнта, його діяльності, конкурентів, макро- та мікроекономічних факторів впливу, визначаються ризикові ділянки, які потребують детального огляду, оцінюються ризики, перевіряється точки контролю та систему обліку.

5. Докладно досліджено специфіку аудиторської документації, яка є ключовим елементом процесу підтвердження думки аудитора. Виокремлено призначення листа-зобов’язання, меморандуму із загальної стратегії, загального

плану аудиту та програм аудиторських процедур. Показано, що аудиторська документація забезпечує системність, відтворюваність та контроль якості виконаної роботи, а також є основним джерелом підтвердження дотримання міжнародних стандартів аудиту.

6. Проаналізовано вимоги до структури звіту незалежного аудитора відповідно до МСА та Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». Встановлено, що важливими елементами звіту є думка аудитора, обґрунтування цієї думки, розкриття ключових питань аудиту, відповідальність управлінського персоналу, відповідальність аудитора, а також розділ «Звіт щодо вимог інших законодавчих і нормативних актів», який є обов'язковим в Україні.

7. Також проаналізовано програмні продукти, які використовуються для спрощення та покращення якості проведення аудиту підприємств. Серед усіх ми обрали найбільш поширені – CaseWare, Аксіома-Аудит та IT-аудит. На результаті досліджень видно, що найбільше перерваг має CaseWare, однак дана програма досить дорого вартісна, тому варто оцінювати співвідношення витрат на неї та потенційних доходів.

8. Предметним об'єктом дослідження стало ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» — підприємство групи Ferrexpo з повним виробничим циклом від видобутку руди до випуску окатків. Аналіз організаційно-економічної характеристики показав, що підприємство належить до категорії підприємств суспільного інтересу та підлягає обов'язковому щорічному аудиту. Аудитором призначено ТОВ «Бейкер Тіллі Україна», яке безперервно проводить аудит протягом трьох років, що відповідає нормативним вимогам щодо ротації.

9. Ми провели аналіз діяльності товариства та аудиторського висновку, в якому ключовими питаннями були дохід від продажу готової продукції, товарів; трансферне ціноутворення; знецінення необоротних активів; забезпечення, умовні зобов'язання та повнота розкриття інформації щодо судових спорів та позовів. Відповідно у відповідь на оцінені ризики були проведені усі необхідні процедури, такі як тестування точок контролю, процедури по суті, детальне тестування, запит на

зовнішні підтвердження, тестування первинних документів, перевірено модель DFC щодо переоцінки необоротних активів, розглянуто судові справи на ймовірність відтоку ресурсів, залучено внутрішніх та зовнішніх експертів.

10. Після проведення аналітичних процедур можемо зробити наступні висновки:

- Основну частину активів підприємства складають торгова дебіторська заборгованість та основні засоби. За 2024 рік відбулось зменшення частки основних засобів з 33,34,5% від валюти балансу до 29,36% по причині їх знецінення, зношення та пришвидшеної амортизації, в той час як дебіторська заборгованість зросла на 9,8% і склала 57,48%, в тому числі через економічну кризу внаслідок агресії рф і зниження платоспроможності покупців.
- Власний капітал в 2024 році у ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» складає майже половину пасивів підприємства, а саме 47,56%, не зважаючи на зменшення її питомої ваги порівняно з попереднім звітним періодом на 12,03% по причині зменшення статті «Нерозподіленого прибутку», сума якої зменшилась на 3 153,9 млн грн. або на 15,2% і склала 17 563,2 млн грн.
- Тривалість обороту поточних активів АТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» складала в 2024 році ≈790 днів, а в порівняльному 2023 році – ≈550 днів, що свідчить про збільшення тривалості оборотів оборотних активів та зменшення швидкості їх обертання, що є негативним показником зниження ефективності їх використання. В той час також бачимо, що зросла тривалість обороту запасів на ≈33 днів, оскільки в 2023 році даний показник тривав ≈71 день, а в 2024 - ≈103 дні.
- За звітний період відбулось зменшення терміну погашення дебіторської заборгованості в 1,5 рази або на 219 днів, в той час як кредиторської майже не зазнав змін. Тривалість погашення дебіторської заборгованості є достатньо довгим процесом на даному підприємстві і в 2023 році складав 657 дні, а в 2024 – 438 дні. Це свідчить про збільшення ліквідності дебіторської заборгованості та про зростання платоспроможності покупців. Також варто відзначити, що досліджуване підприємство достатньо швидко погашає свою кредиторську

заборгованість, що є гарним показником для мінімізації витрат на пені, штрафи, неустойки. В минулому році даний показник складав ≈34 дні, а в звітному - ≈35 дні.

- Спостерігаємо значне зростання суми загальних доходів підприємства на 6 775,2 млн грн. або 38,9%, що показує адаптивність підприємства до викликів економічної кризи та здатності керівництва приймати необхідні та досить правильні рішення.
- Окрім доходів, відбулось збільшення понесених у звітному році витрат досліджуваним підприємством. Основна причина – зростання витрат на собівартість виробництва готової продукції на 75% або на 8 533,9 млн грн, що призвело до збільшення питомої ваги даного виду витрат у загальній сумі витрат підприємства.
- У аналізованому 2024 році власний капітал був нерентабельним через збитковість діяльності. Вартість власного капіталу за календарний рік зменшилась на 3 413,5 млн грн. або на 12% і склала 24 968 474 тис. грн.
- Що більше, спостерігається тенденція до зниження продуктивності праці персоналу компанії за звітний рік разом із зменшенням її кількості.
- Загалом, спостерігається негативний вплив економічної кризи в країні на діяльність досліджуваного товариства, однак наразі бачимо поширеність такої тенденції серед підприємств суспільного інтересу, адже для адаптації до військових умов та складнощів у каналах збуту потрібен час та зважені рішення.

11. Також хочемо надати наступні пропозиції та рекомендації для покращення результатів діяльності :

- Оскільки вся готова продукція експортується, тобто покупцями є іноземні компанії, а зараз є проблеми з логістикою через закриття портів та перебої в роботі залізниць, рекомендуємо звернути увагу на локальний ринок, зробити його аналіз, пошук нових вітчизняних точок збуту.
- Також рекомендуємо звернути увагу на попит продукції, провести його аналіз та за потреби почати розробки та дослідження щодо виготовлення нових видів продукції, розширення асортименту.

- Оскільки всю техніку та обладнання досліджуване підприємство орендує в іншої компанії Групи, а саме в ПрАТ «Єристівський гірничо-збагачувальний комбінат», то рекомендуємо провести SWOT-аналіз, а саме оцінити перерваги та недоліки орендування основних засобів у компанії Групи, чи ці витрати є доцільними, чи більш ефективно та вигідно орендувати техніку в інших постачальників.
- Оскільки ключовим питанням аудиту було судові справи, умовні забезпечення та зобов'язання, варто залучити зовнішніх юридичних експертів для допомоги у вирішенні судових справ.
- Через зниження продуктивності праці персоналу, слід звернути увагу на корпоративну культуру, нематеріальні методи заохочення та мотивації працівників, робочу атмосферу, за можливості проводити неформальні зустрічі колективу для підтримки один одного у теперішній досить складний час.
- Оптимізація собівартості продукції шляхом впровадження технологічних інновацій, підвищення енергоефективності, оптимізації закупівель та логістики. Це дозволить знизити питомі витрати на виробництво і збільшити маржу операційної діяльності.
- Постійний моніторинг фінансових показників: регулярна оцінка рентабельності продажу та власного капіталу, співвідношення власного капіталу до загальної вартості активів, контролювання ліквідності та грошових потоків.

Сподіваємось, що аналіз діяльності та вищенаведені рекомендації зможуть покращити діяльність досліджуваного підприємства, та у наступних звітних періодах фінансовим результатом ПрАТ «Полтавський Гірничо-збагачувальний комбінат» стане прибуток.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. А., Подвальна Н. Е., Семенова К. Д. Економічний аналіз: навч. посіб. Одеса: ППЦ «Белка», 2020. 240 с.

2. Голов С.Ф., Костюченко В.М., Кузіна Р.В. Інтегроване звітування: концепція, методологія, організація: Монографія. Херсон: Видавничий дім “Гельветика”, 2018. 252 с.

3. Інформаційно-аналітична платформа YouControl URL: https://youcontrol.com.ua/

4. Інформаційний лист Ради Аудиторської палати України «Розгляд аудитором безперервності діяльності під час аудиту фінансової звітності» URL: https://surl.li/iwvykp

5. Коляда А. Л. Практикум з дисципліни «Аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень» для студентів IV курсу денної форми навчання спеціальності «Облік і оподаткування». Одеса: ОНЕУ, ротапринт, 2018 р. С. 15-20.

6. Концептуальна основа фінансової звітності. [Переглянута від 2018-03]. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2019_RB_ConceptualFramework_ukr_AH.pdf

7. Кузіна Р.В. Обліково–аналітичне забезпечення корпоративної звітності за МСФЗ. Облік і оподаткування: сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. Харків: «Діса плюс», 2019. 200 с. С. 32-60.

8. Кузіна Р.В. Облік за міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) : галузевий аспект. Облік у галузях економіки: навчальний посібник / Р.В. Кузіна, Т.П. Добрунік, О.В. Радова, О.В. Обнявко, Н.П. Ілюхіна, О.Б. Негрі. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. С.409-474.

9. Міжнародні стандарти фінансової звітності – теоретичні засади та практика впровадження в Україні : Монографія / За ред. Н.О. Лоханової. Харків: «Діса плюс», 2019. 234 с.

10. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1). Подання фінансової звітності. [Чинний від 01.01.2022]. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-01_ukr19.pdf (дата звернення: 11.11.2025).

11. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 (МСБО 8). Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки [Чинний від 01.01.2022]. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS%208_ukr.pdf (дата звернення: 07.11.2025).

12. Міжнародний стандарт аудиту 220 (МСА 220). Управління якістю аудиту фінансової звітності. [Чинний від 15.12.2022]. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/1_ISA_220_(Revised)_Final_Standard_(Not_Formatted)(uk).pdf (дата звернення: 13.11.2025).

13. Міжнародний стандарт аудиту 230 (МСА 230). Аудиторська документація. [Чинний від 15.12.2009]. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-1_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf (дата звернення: 16.11.2025).

14. Міжнародний стандарт аудиту 300 (МСА 300). Планування аудиту фінансової звітності. [Чинний від 15.12.2009]. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-1_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf дата звернення: (16.11.2025).

15. Міжнародний стандарт аудиту 315 (МСА 315). Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення [Чинний від 15.12.2021]. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/2_ISA_315_(Revised_2019)_Full_Standard_and_Conforming_Amendments_(uk)%20(1).pdf дата звернення: (06.11.2025).

16. Міжнародний стандарт аудиту 320 (МСА 320). Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту. [Чинний від 15.12.2009]. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-1_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf дата звернення: (12.11.2025).

17. Міжнародний стандарт аудиту 570 (МСА 570). Безперервність діяльності. [Чинний від 15.12.2016]. URL: https://www.iaasb.org/publications/isa-570-revised-2024-going-concern дата звернення: (12.11.2025).

18. Міжнародний стандарт аудиту 620 (МСА 620). Використання роботи експерта аудитора. [Чинний від 15.12.2009]. URL: https://www.iaasb.org/consultations-projects/using-work-expert-isa-620 дата звернення: (12.11.2025).

19. Міжнародний стандарт аудиту 700 (МСА 700). Формування думки та складання звіту щодо фінансової звітності. [Чинний від 15.12.2016]. URL: https://www.iaasb.org/publications/international-standard-auditing-isa-700-revised-forming-opinion-and-reporting-financial-statements дата звернення: (12.11.2025).

20. Міжнародний стандарт аудиту 710 (МСА 710). Порівняльна інформація – відповідні показники і порівняльні фінансова звітність. [Чинний від 15.12.2022]. URL: https://www.iaasb.org/publications/basis-conclusions-isa-710-comparative-information-corresponding-figures-and-comparative-financial дата звернення: (17.11.2025).

21. Міжнародний стандарт аудиту 720 МСА 720. Відповідальність аудитора щодо іншої інформації. [Чинний від 15.12.2016]. URL: https://www.iaasb.org/publications/international-standard-auditing-isa-720-revised-auditor-s-responsibilities-relating-other-0 дата звернення: (10.11.2025).

22. Міжнародний стандарт з управління якістю 1 (МСУЯ 1). Управління якістю для фірм, що виконують аудит чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг. [Чинний від 15.12.2022]. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/4_ISQM_1_Final_Standard_(Not_Formatted)(uk).pdf дата звернення: (14.11.2025).

23. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, іншого надання впевненності та супутніх послуг (видання 2017). Офіційний сайт Аудиторської палати України. URL: https://www.apu.com.ua/ (дата звернення: 03.10.2025).

24. . Набока А.В., Деньга С.М. Фінансова звітність : теоретико-методологічні проблеми. *Збірник наукових статей магістрів Інституту економіки, управління та інформаційних технологій*. Полтава : ПУЕТ, 2018. Ч. 1. С. 67-73. URL: http://pravo.puet.edu.ua/papers.php (дата звернення: 07.09.2025).

25. Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами : навч. посіб. / С. О. Кузнецова, І. Б. Чернікова. Х. : Видавництво «Лідер», 2016. 318 с.

26. Остап’юк, Н.А. Методика оцінки фінансового стану підприємства в умовах інфляції / Н.А. Остап’юк.Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 1 (55). – С. 127–129.

27. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. Дата оновлення: 03.09.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 10.09.2025).

28. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII зі змінами та доповненнями / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text (дата звернення 13.10.2025).

29. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 199 28.03.2013 р. № 433. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13#Text (дата звернення: 11.09.2025).

30. Соболєва О.А. Формування аудиторського файлу відповідно до міжнародних стандартів аудиту. Аудиторські відомості. 2017. № 5–6. С. 149–160.

31. Харламова О.В. Фінансова звітність за міжнародними стандартами: методологія формування та практика імплементації в Україні: монографія. Харків: Лідер, 2015. 374 с.

32. Фінансова звітність ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» зі звітом аудитора. Онлайн-версія. URL : https://surl.li/iwvykp